

ULUSAL KORUMA MEKANİZMALARININ BİR ÖRNEĞİ OLARAK 1998 İNSAN HAKLARI YASASI*

*Feyza ÖLÇEK***

ÖZET

1998 İnsan Hakları Yasası (Human Rights Act) Birleşik Krallık'ta yürürlükte olan önemli bir ulusal insan hakkı koruma mekanizmasıdır. Yasa, uzun süren tartışmaların akabinde 1997 yılında İşçi Partisi'nin hükümeti kurması sonrası yürürlüğe konmuştur. İnsan Hakları Yasası ile ülkede bir insan hakkı standardının olması sağlanmıştır. Yasa ile haklar eve getirilmiştir (bring rights home). Böylelikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine dava açmanın sebep olduğu gecikme ve masraflara katlanma zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Çalışmamızda, Yasadan hareketle Birleşik Krallık'ta insan hakkı davalarında izlenen usul ele alınmaktadır. Yasada bulunduğu düşünülen eksiklikler öğretilerdeki görüşler vasıtasıyla aktarılmaktadır. Birleşik Krallık öğretisinde, ülkede insan haklarına ilişkin koruma mekanizmasının varlığının önemli görüldüğü söylenebilir. Fakat korumanın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sistemiyle bağlantılı olan İnsan Hakları Yasası ile mi yoksa Birleşik Krallık'a özgü başka bir yasal düzenlemeyle mi -Haklar Bildirgesi- olması gerektiği tartışmalıdır. Makalemizde nitel yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın dayandığı veriler belge tarama yöntemiyle elde edilmiştir. Çalışmanın temel kaynakları ilgili yasa metinleri, mahkeme kararları ve İnsan Hakları Yasasının kurduğu koruma mekanizmasını ele alan bilimsel eserlerdir.

* Bu makale 11-12 Aralık 2023 tarihlerinde Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından gerçekleştirilen Cumhuriyetin 100. Yılında Ulusal İnsan Hakları Koruma Mekanizmaları Sempozyumu'nda sunulan "İnsan Haklarının Ulusal Korunması: 1998 İngiliz İnsan Hakları Yasası Örneği" başlıklı bildiri metninin genişletilmiş halidir.

** **Arş. Gör.**, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku ABD, **ORCID ID:** 0000-0002-0910-5832 , **e-posta:** feyza.olcek@hbv.edu.tr, **DOI:** 10.69958/ihy.1442774

Makalenin Geliş Tarihi: 19.03.2024

Makalenin Kabul Tarihi: 23.07.2024

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Birleşik Krallık, AİHM, Ulusal Koruma, İnsan Hakları Yasası.

THE HUMAN RIGHTS ACT 1998 AS AN EXAMPLE OF NATIONAL PROTECTION MECHANISMS

ABSTRACT

The Human Rights Act 1998 is an important national human rights protection mechanism in the United Kingdom. The Act was enacted in 1997 after the Labour Party formed the government following protracted debates. The Human Rights Act prescribes rights and ensures that there is a human rights standard in the country. With the Act, rights were brought home and thus the delay and expense of filing a case to the European Court of Human Rights was eliminated. In our study, the procedure to be followed in human rights cases will be explained based on the Law. Again, the deficiencies in the Law will be explained through the opinions in the doctrine. The arguments that human rights should be protected by a domestic legal regulation instead of a law quoted from an international document are also included in our study. It can be said that the existence of a law on human rights is considered important in the UK doctrine. However, it is debatable whether this law should be a law linked to the European Convention on Human Rights system, such as the Human Rights Act 1998, which is the current law, or whether it should be a completely UK-specific legal regulation, such as the Bill of Rights. In our article, qualitative methodology was used. The data were collected using legislative texts, doctrine and court decisions.

Keywords: Human Rights, United Kingdom, ECtHR, National Protection, Human Rights Act.

GİRİŞ

Birleşik Krallık'ta iç hukuk düzenlemesi olarak insan haklarına ilişkin yasal düzenleme yapılmasına dair tartışmalar uzun yıllar sürmüştür.¹ İnsan haklarına ilişkin özel bir ulusal koruma mekanizmasına sahip olmamasına karşın Birleşik Krallık, insan haklarının bölgesel nitelikte korunması açısından önemli olan Avrupa Konseyi'nin kurucu ülkelerindedir. Avrupa Konseyi, insan haklarının bölgesel korunmasının ilk örneğidir. Konseyi kuran devlet adamlarından Avrupa'nın kurucuları olarak bahsedilmektedir.² Bu kişilerden

¹ Klug, Francesca: "A Bill of Rights: Do We Need One or Do We Already Have One?", Public Law, 2007, s. 703.

² The Declaration by United Nation: (<https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/preparatory-years> Erişim: 07.02.2024)

ikisi, Birleşik Krallık Başbakanı Winston Churchill ve Dışişleri Bakanı Ernest Bevin'dir. Konseyin resmî web sitesinde değerlerimiz başlığı altında üç değere yer verildiği görülmektedir. Bunlar; insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğüdür.³ Avrupa Konseyi kuruluşundan itibaren insan haklarının korunmasına yönelik adımlar atmıştır. Kuruluş şartının ruhu ile uyumlu yeni kurumlar ve belgeler ortaya koymuştur.

İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunması Avrupa Sözleşmesi, 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanan, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde belirtilen hakları somutlaştıran ve bağlayıcı hale getiren ilk belgedir. On onaylanma belgesinin Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine verilmesi ile 03 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁴ Bu on ülkeden biri de Birleşik Krallık'tır. Sözleşme, Avrupa Konseyine üye devletlerin insan haklarına, demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne saygıyı garanti etme yükümlülüğünü yerine getirmelerini sağlamak için imzalanmıştır. (Kısa adıyla) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sisteminde birincil sorumluluk, özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü konularında ortak mirası paylaşan Sözleşmeye taraf olan Avrupa devletlerindedir. Bu sorumluluğun yerine getirilmesinde taraflar, Sözleşme ile tesis edilmiş bulunan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin denetleyici yargı yetkisine tabidir. Sözleşmenin ilk maddesi "İnsan Haklarına Saygı Yükümlülüğü" başlığını taşımaktadır. Maddeye göre, taraf devletler kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin Sözleşmenin birinci bölümünde açıklanan

³ "Avrupa Konseyi ifade ve medya özgürlüğünü, toplanma özgürlüğünü, eşitliği ve azınlıkların korunmasını savunmaktadır. Çocukların korunması, internette nefret söylemi ve Avrupa'nın en büyük azınlığı olan Romanların hakları gibi konularda kampanyalar başlatmıştır. Avrupa Konseyi üye devletlerin yolsuzluk ve terörle mücadele etmelerine ve gerekli yargı reformlarını gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktadır. Venedik Komisyonu olarak bilinen anayasa uzmanları grubu, dünyanın dört bir yanındaki ülkelere hukuki tavsiyelerde bulunur. Avrupa Konseyi, Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Sözleşme ve Siber Suçlar Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmeler yoluyla insan haklarını teşvik eder. Üye devletlerin bu alanlardaki ilerlemelerini izler ve bağımsız uzman izleme organları aracılığıyla tavsiyelerde bulunur. Avrupa Konseyi üyesi devletler artık ölüm cezası uygulamamaktadır." Council of Europe, Values: (<https://www.coe.int/en/web/about-us/values> Erişim: 07.02.2024)

⁴ Salihpaşaoğlu, Yaşar: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020, s. 27; Doğan, İlyas: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, 1. Baskı, Astana Yayınları, 2019, Ankara, s. 35.

hak ve özgürlüklerden⁵ yararlanmalarını sağlarlar.⁶ Sözleşmenin bu maddesi taraf devletlerin pozitif yükümlülüğünü belirlemektedir. Pozitif yükümlülük, ulusal makamların bir hakkın pratikte korunması için gerekli, makul ve uygun önlemleri almasını ifade eder.⁷ Devletlerin iç hukuklarında insan haklarının korunması için hukuki düzenlemeler yapması, çeşitli mekanizmalar oluşturması bu yükümlülüğün bir gereğidir. Birleşik Krallık, yürürlüğe koyduğu 1998 İnsan Hakları Yasası ile Sözleşmeyi imzaladığı 1950 yılından uzun süre sonra iç hukukunda ilk kez bir ulusal insan hakkı koruma mekanizmasını öngörmüştür.

Birleşik Krallık'ta, 1968 yılında İngiliz Milletler Topluluğu Göçmenleri Yasası (Commonwealth Immigration Act) kabul edilmiştir. Bu yasanın kabulünün ardından bir insan hakları bildirisinin çıkarılması gerektiği düşünceleri ifade edilmeye başlanmıştır. Çıkarılan Göçmen Hakları Yasası Birleşik Krallık vatandaşlığını Birleşik Krallık'ta doğanlar ve onların çocukları/torunları ile sınırlamaktadır. Eski kolonilerde yaşayan ve Birleşik Krallık ile doğrudan aile bağı olmayanların daimî oturma hakları ellerinden alınmıştır.⁸ Bu Yasa sonrası Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna başvuran bir grup, Komisyonca haklı bulunmuştur. Komisyon Birleşik Krallık'ın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3, 5, 8, ve 14. maddelerini⁹ ihlal ettiğine karar vermiştir.¹⁰ Bu karar ile Birleşik Krallık'ın Avrupa İnsan Hakları Komisyonunda ihlalcı devlet olarak görülmesi, İngiliz İnsan Hakları Bildirisi çıkarılması gerektiği yönündeki tartışmaları gündeme getirmiştir. Akabinde, insan haklarına ilişkin bir düzenlemeyi yürürlüğe koymanın parlamenter egemenliğe zarar vereceği söylenmiş, insan haklarına ilişkin yasal düzenleme yapılmamıştır.¹¹ Muhafazakâr Parti, 1979 yılında, bir

⁵ Bu haklar, yaşam hakkı, adil yargılanma hakkı, hakları kötüye kullanma yasağı, işkence yasağı, etkili başvuru hakkı, suçların ve cezaların kanuniliği, ifade özgürlüğü, özel ve aile hayatına saygı hakkı, evlenme hakkı, yabancıların siyasal etkinliklerinin kısıtlanması, kölelik ve zorla çalıştırma yasağı, ayrımcılık yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı, toplantı ve dernek kurma özgürlüğüdür.

⁶ European Convention on Human Rights: (https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur Erişim: 06.03.2024.)

⁷ Salihpaşaoğlu: s. 69.

⁸ Immigration Act 1968: (<https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/commonwealth-migration-since-1945/immigration-act-1968/#:~:text=In%201968%2C%20the%20Labour%20government,entitled%20to%20enter%20the%20country> Erişim: 06.05.2024)

⁹ işkence yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı, özel ve aile hayatına saygı hakkı, ayrımcılık yasağı.

¹⁰ East African Asians v. United Kingdom, B.N. 4403/70, K.T. 14.12.1973, p. 1.

¹¹ Klug: s. 3.

haklar bildirisinin çıkarılması için tüm partilerle görüşmeler yapılmasını taahhüt eden manifestoyu seçim beyannamesine eklemiştir. İktidara geldikten sonra ise bu taahhüt unutulmuştur.¹² 1993 yılında İşçi Konferansı, İngiliz haklar bildirisini hazırlamak üzere tüm partilerden oluşan Komisyonun kurulmasını destekleyen bir beyanname kabul etmiştir.¹³

1 Mayıs 1997 seçimlerinden sonra İşçi Partisi önderliğinde kurulan hükümet Birleşik Krallık'ta bir dizi anayasal reform gerçekleştirmiştir. 1998 İnsan Hakları Yasası (Human Rights Act, 1998) bu anayasal reform sürecinin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Yasanın çeşitli hazırlanma sebepleri mevcuttur. Bilindiği üzere, Birleşik Krallık hukuk sistemi Kıta Avrupası hukuk sisteminden oldukça farklıdır. Orta Çağ'dan bu yana Birleşik Krallık'ta ortak hukuk (common law) olarak adlandırılan, büyük ölçüde kodifiye edilmemiş, dağınık kurallardan oluşan hukuk sistemi yürürlüktedir. Ortak hukuk, davranışları düzenleyen ilkelerin mahkeme kararları yoluyla geliştirildiği bir hukuk biçimidir.¹⁴ İlkeler, mevzuattan çok daha eskidir ve uzun süre boyunca birikir. Ortak hukuk sisteminde sabit kurallar bütünü yoktur, bu sistemde temel ilkelerle somut ihtilaflar ele alınır.¹⁵ Birleşik Krallık hukuk tarihine bakıldığında güçlü yasama organının yanında güçlü mahkemelerin de olduğu görülür. Mahkeme bir davada karar verdiğinde gelecekte açılacak benzer davalarda da bu kararın takip edilmesi gerekmektedir. Böylece ortak hukuk yargı kararları vasıtasıyla oluşmaktadır. Yeni sorunlar yeni davaları beraberinde getirir ve böylece ortak hukuk kuralları zenginleşir. Ortak hukuk -mümkün olduğu nispette- kapsayıcıdır, bir kural halihazırda formüle edilmemişse bunu formüle etmek yargıcın

¹² Conservative General Election Manifesto, 1979: (<https://www.margarethatcher.org/document/110858> Erişim: 15.05.2024)

¹³ Labour Party: A New Agenda for Democracy, 1993.

¹⁴ Harold H. Punke: "Common Mind and Common Law, as Basic Commonwealth", The International Lawyer, C.3, S.6, 1972, s. 637. (<https://www.jstor.org/stable/i40031049> Erişim: 05.05.2024)

¹⁵ "İster hukuk sistemimizin doğuştan gelen mükemmelliğinden, ister bu sistem altında yaşayan insanların doğuştan gelen ukalalığından kaynaklınsın, bir Fransızla sağır bir çocukmuş gibi konuşurken bile, bizim ortak hukuk kavramlarımızın doğanın hukuk düzeninin bir parçası olduğunu varsayıyoruz ve herhangi bir makul varlığın bunlara ters düşen hukuki kavramları barındırabileceğini anlayamıyoruz, Anglosakson başka bir hukuk tarafından yönetilmeyi reddediyor. Dahası, bu yolla başkalarını yönetmeyi de başarır. Çünkü ortak hukukun gücü somut ihtilafları ele almasındadır, tıpkı rakibi olan modern Roma hukukunun gücünün soyut kavramları mantıksal olarak geliştirmesinde olduğu gibi" Pound, Roscoe: The Spirit of the Common Law, College of Law, Marshall Jones Company Publishers Francetown, New Hampshire, 1921, s. 2 vd.

sorumluluğundadır.¹⁶ Yargı kararları gerçek vakalarla bağlantılı olarak hukukun hem kaynağı hem de kanıtıdır. Ortak hukukun uygulandığı ülkelerde mevzuat genel ilkeler açısından formüle edilmemektedir. Mevzuat belirli özel kurallar için oluşturulur.¹⁷

Ortak hukukun insan haklarına ilişkin geliştirdiği ilkeler mevcuttur. İnsan Hakları Yasası öncesi mahkemelerin bu ilkeleri kullandığı görülmektedir. İlkeler, Yasa öncesi Birleşik Krallık aleyhine yapılan başvurularda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince değerlendirilmiştir. Bazı kararlarda ilkelerin eksikliğine vurgu yapılmıştır. İnsan Hakları Yasası ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sisteminin insan haklarına sağladığı yüksek koruma standardının tam manası ile ülke hukukunda yer edinmesi ve hakların eve getirilmesi (bringing rights home) istenmiştir.¹⁸ Hakların eve getirilmesi ile Birleşik Krallık vatandaşlarının yerel mahkemeler önünde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan haklara dayanmalarını sağlamak amaçlanmaktadır. Ortak hukukun insan haklarına ilişkin ilkelerinin yanında somut yasal düzenlemenin var olması gerektiği düşünülmüştür.¹⁹ İnsan Hakları Yasası hakları ile bireyler Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine dava açmanın yol açtığı gecikme ve masraflara katlanmak zorunda kalmayacaklardır.²⁰

1. 1998 İNGİLİZ İNSAN HAKLARI YASASI VE ULUSAL İNSAN HAKKI KORUMA MEKANİZMASI NİTELİĞİ

İnsan Hakları Yasası 2 Ekim 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yasa, Birleşik Krallık'ı oluşturan İngiltere, Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda'da uygulanmaktadır. Yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte hak ve özgürlüklerin ihlâli durumunda, sorunun çözümü için İngiliz mahkemelerine gidilebilmektedir. Yasa ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alan haklar İngiliz iç hukukuna

¹⁶ Dainow, Joseph: "The Civil Law and the Common Law: Some Points of Comparison", The American Journal of Comparative Law, C.3, S.15, 1966-1967, s. 425.

¹⁷ Dainow: s. 426.

¹⁸ From the Human Rights Act to a Bill of Rights?: (https://www.parliament.uk/globalassets/documents/commons/lib/research/key_issues/Key-Issues-From-the-Human-Rights-Act-to-a-Bill-of-Rights.pdf Erişim: 29.04.2024)

¹⁹ Cooper, Jonathan: "The Human Rights Act 1998", Amicus Curiae, Journal of the Society for Advanced Legal Studies, S.15,1999, s. 8.

²⁰ Amos, Merris: "Transplanting Human Rights Norms: The Case of the United Kingdom's Human Rights Act", Human Rights Quarterly, S.36, 2013, s. 386; Cooper: s. 8.

dâhil olmuştur. 1998 İnsan Hakları Yasası, insan haklarının ulusal düzeyde korunması bağlamında önemli bir pozitif hukuk metnidir.

1.1. Yasanın Oturduğu Temel

İnsan Hakları Yasası ile Birleşik Krallık'ta insan hakları somut bir zemine oturtulmak istenmiştir. İnsan Hakları Yasasının uygulaması için oluşturulan "A Guide to the Human Rights Act 1998" isimli rehber metinde²¹ bazı hak ve özgürlüklerin oldukça önemli ve temel olduğu, bunların birçok ülkede yazılı hale getirildiği söylenmiştir. Bu rehber metinde Birleşik Krallık ulusal hukukuna somut bir şekli hukuk kaynağının getirilmesinin ve insan haklarının korunmasının temel amaç olduğundan bahsedilmiştir. Rehberde göre Birleşik Krallık'ın yazılı bir anayasasının olmaması bireyler için uzun zamandır insan haklarının korunması manasında problem teşkil etmektedir. Yazılı olmayan özgürlükler diğer yasalarla çatıştığında bireyler tam olarak ne olduğunu ya da ne yapılması gerektiğini anlayamamaktadır. 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Birleşik Krallık için bağlayıcı bir uluslararası belgedir. Birleşik Krallık'ın hazırlanmasına yardımcı olduğu bir belgedir. Birleşik Krallık yarım yüzyılı aşkın bir süredir bu belgeye uymaya çalışmaktadır ancak belge Birleşik Krallık hukukunun tam bir parçası da değildir. Sözleşmedeki haklar ile ilgili bir ihlal söz konusu olduğunda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde dava açmak gerekmektedir. Bu ise genellikle zaman alıcı bir süreç olmaktadır.²² Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alan temel hakların büyük bir bölümünü ihtiva eden İnsan Hakları Yasasının, Birleşik Krallık yönetim sisteminde bir dönüm noktası olduğu kabul edilmektedir. Birleşik Krallık hukuku açısından ilk kez bir Yasa ile ülkedeki herkesin temel insan haklarına sahip olduğu kabul edilmektedir.²³ Yasa, bireylere net bir yasal dayanak sunmaktadır. Yasanın yürürlüğe girdiği 2 Ekim 2000 tarihinden itibaren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde bulunan haklar için Birleşik Krallık mahkemelerinde ihlal iddiasında bulunulmaya başlanmıştır.

1.2. İnsan Hakları Yasasında Korunan Haklar

Yasada güvence altına alınan haklar, Sözleşmenin 16 ila 18. maddeleriyle birlikte ele alınmak üzere; 2 ila 12. maddeleri ile 14. maddesinde, Birinci Protokol'ün 1 ila 3. maddelerinde ve On Üçüncü Protokol'ün 1. maddesinde

²¹ A Guide to the Human Rights Act 1998: (<https://lx.iriss.org.uk/sites/default/files/resources/Guide%20to%20Human%20Rights%20Act.pdf> Erişim: 07.02.2024) Metin bundan sonra "Rehber" olarak anılacaktır. Rehberde yapılacak atıflarda bundan sonra ilgili sayfa yazılacaktır.

²² Guide to the Human Rights Act: s. 5.

²³ Cooper: s. 9.

düzenlenen haklar olup²⁴ bunlar, bilindiği üzere, yaşama hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı, kölelik ve kulluk yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği, adil yargılanma hakkı, suç ve cezaların kanuniliği, özel hayata ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, evlenme ve aile kurma hakkı, etkili başvuru hakkı, ayrımcılık yasağı, mülkiyet hakkı, eğitim hakkı, serbest seçim hakkı ve ölüm cezasının kaldırılmasıdır. Sayılan haklara ilişkin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Protokollerde yer alan hükümler yasada sadece madde numaralarıyla anılmamış, bu metinler kaynağından olduğu gibi alınarak –Yasanın 1. maddesinin 3. fıkrasında belirtildiği gibi²⁵– Yasanın bir numaralı ekini²⁶ oluşturmuştur.

1. maddenin 4. fıkrasında Birleşik Krallık'ın yeni taraf olacağı protokollerdeki hakların İçişleri Bakanının başlattığı bir prosedürle Yasanın kapsamına alınabileceği söylenmiştir.²⁷ Prosedürün detayları ise 20. maddede düzenlenmiştir. Buna göre Bakan yasa taslağını parlamentonun onayına sunmalıdır. Taslak parlamentonun her iki kanadı tarafından onaylanmalıdır.²⁸

İnsan Hakları Yasasında korunan hakların kapsamının salt medeni ve siyasi haklar olması eleştirilmiştir. Yasanın koruması altındaki hakların çok sınırlı olduğu ifade edilmiştir. Yasada ekonomik, sosyal ve kültürel haklar yoktur.²⁹ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme kapsamındaki beşinci periyodik raporuna ilişkin değerlendirmesinde İnsan Hakları Yasasının yürürlüğe girmesini memnuniyetle karşıladığını belirtmiştir. Komite, Sözleşmede bulunan bazı haklara Yasada yer verilmediğini de değerlendirmesine eklemiştir. Bunun bir eksiklik olduğunu belirtmiştir.³⁰ Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komitesi Birleşik Krallık'a ilişkin üçüncü raporunda, Yasanın ayrımcılığa karşı yeterli güvence sağlamadığına vurgu yapmıştır. Komite, Yasanın uygulanması için merkezi bir organın Yasa ile öngörülmesi gerektiğini not etmekte ve böyle bir organın yokluğunun Yasanın etkinliğini zayıflatabileceğini düşünmektedir. Komite, taraf

²⁴ Human Rights Act 1998: m. 1(1).

²⁵ Human Rights Act 1998: m. 1.(3).

²⁶ Human Rights Act 1998, Schedule 1: The Articles.

²⁷ Human Rights Act: m. 1(4).

²⁸ Human Rights Act: m. 20.

²⁹ Merris, Amos: “Problems with the Human Rights Act 1998 and How to Remedy Them: Is a Bill of Rights the Answer?”, *The Modern Law Review*, C.6, S.72, 2009, s. 72.

³⁰ Human Rights Committee Concludes Review of Report of United Kingdom: (<https://www.ohchr.org/en/press-releases/2009/10/human-rights-committee-concludes-review-report-united-kingdom> Erişim: 07.05.2024)

devletin Yasayı uygulamak üzere bir İnsan Hakları Komisyonu kurmayı değerlendireceğine dair daha önce verdiği taahhüdü hatırlatmıştır. Böyle bir organa insan hakları ihlallerine ilişkin şikayetleri incelemek üzere kapsamlı yetki verilmesini önermiştir.³¹

İngiliz İnsan Hakları Enstitüsü sosyal, kültürel ve ekonomik hakların Yasaya dahil edilmesinin Yasaya yönelik halk desteğinin artması için önemli olduğunu ifade etmektedir. Kuzey İrlanda İnsan Hakları Komisyonu, 2006 yılında Kuzey İrlanda Haklar Bildirgesi Forumu'na yaptığı sunumda Yasada yer alan hakların genişletilmesini önermiştir. 2008 yılında yapılan Forum'da yeni haklar tavsiye edilmiştir. Kültür, dil ve kimlik hakkı, yeterli bir yaşam standardı, ulaşılabilir yüksek sağlık standardı, barınma, sürdürülebilir çevre hakkı, çalışma ve sosyal güvenlik hakkı bu haklardandır.³² 2023 yılında, Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu tarafından yayınlanan raporda da bu yönde tavsiyeler bulunmaktadır.³³

1.3. İnsan Hakları Yasasının Mevzuata Etkisi

İnsan Hakları Yasasına göre Birleşik Krallık hukuk sisteminde tüm mevzuatın yorumlanış şekli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesindeki haklar ile uyumlu olmalıdır. Yasanın “Mevzuatın Yorumlanması” başlıklı maddesinde; Yasanın yeni yürürlüğe girecek birincil ve ikincil mevzuata uygulanabilir olduğu ifade edilmektedir. Maddede Yasanın uyumsuz herhangi bir birincil mevzuatın geçerliliğini, halihazırdaki işleyişini ve icrasını/uygulanmasını etkilemediği hüküm altına alınmıştır.³⁴ Birincil mevzuat Yasayla olan uyumsuzluğun giderilmesine engel oluyorsa, İnsan Hakları Yasası uyumsuz herhangi bir alt mevzuatın geçerliliğini, devam eden işleyişini veya uygulanmasını etkilemeyecektir.³⁵

³¹ Concluding Observation of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination: (<https://www.refworld.org/policy/polrec/cerd/2003/en/20689> Erişim: 07.04.2024)

³² Bill of Rights Forum, Recommendations to the Northern Ireland Human Rights Commission on a Bill of Rights for Northern Ireland: (<https://wrda.net/wp-content/uploads/2017/05/Bill-of-Rights-Forum-final-report.pdf> Erişim: 15.05.2024)

³³ Economic, Social and Cultural Rights in Great Britain: (<https://www.equalityhumanrights.com/economic-social-and-cultural-rights-great-britain> Erişim: 15.05.2024); Hunt, Paul: Social Rights Are Human Rights But the Uk System is Rigged, Centre for Welfare Forum, 1. Baskı, 2017, s. 7 vd.

³⁴ Human Rights Act: Interpretation of Legislation, m. 3(2)(b).

³⁵ Human Rights Act: Interpretation of Legislation, m. 3(2)(c).

1.4. İnsan Hakkı Davalarında Kullanılan İlkeler

İnsan Hakları Yasasının uygulanmasına ilişkin Rehberde, mahkemelerin önlerine gelen insan hakkı uyuşmazlıklarına anxious scrutiny (titiz inceleme) ile bakacakları söylenmektedir.³⁶ Birleşik Krallık mahkemeleri Yasa öncesinde insan haklarına ilişkin davalarda ortak hukuk tarafından geliştirilmiş çeşitli ilkeleri kullanmışlardır. Titiz inceleme de ortak hukuk tarafından geliştirilmiş ilkelerden biridir. Bu minvalde titiz incelemenin hukuki temeli 1987 yılında görülen, Lord Bridge'ın bu sözü kullandığı Bugdaycay³⁷ davasındaki değerlendirmelerine dayanmaktadır. Dava, Birleşik Krallık'a sığınmak isteyen 4 kişiye ilişkindir. B, N, S ve M'nin sığınma başvuruları reddedilmiştir. Başvuranlardan M'yi diğerlerinden ayıran bir nokta mevcuttur. Ülkesine geri döndüğünde yaşam hakkı tehlikeye girecektir. Başvuranlar, İçişleri Bakanlığının kararına ilişkin yargısal inceleme talep etmişlerdir. Lordlar Kamarası; B, N ve S aleyhine karar vermiştir ancak M'nin başvurusunu haklı bulmuştur. Lordlar, mülteci statüsündeki kişinin, üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilmesi durumunda, bu kişinin üçüncü ülke tarafından zulme uğradığı ülkeye iade edilip edilmeyeceğinin İçişleri Bakanlığınca değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu nedenle, mevcut tehlikeyi dikkate almadan M'ye ilişkin sınır dışı etme kararı verilmesi uygun değildir, iptal edilmesi gereklidir. Bu sonuca varırken Lord Bridge şunları söylemiştir: Mahkeme, idari bir kararı değerlendirirken, konunun ciddiyetine göre kararın hiçbir şekilde kusurlu olmadığından emin olmak için titiz bir inceleme yapmalıdır. En temel insan hakkı yaşam hakkıdır ve itiraz edilen idari kararın başvuranın hayatını riske atabilecek bir karar olduğu söylendiğinde, karar kesinlikle titiz incelemeyi gerektirmelidir.³⁸ Lord Templeman da benzer şekilde, karar verme sürecinin incelenmesinde mahkemeye düşen özel sorumluluktan bahsetmiştir. Titiz inceleme, yargısal bir retorik değil belirgin şekli ve yönü olan yerleşik bir öğretilerdir. Yargının ellerinde gelişen bu öğretiyi, İngiliz hukukunu, temel haklarla ilgili davalara sert bakış yaklaşımına doğru götürmektedir. Mahkemeler, anayasal rolleri ve bireylerin haklarının yürütme erkinin hukuka aykırı kullanımı ile istismar edilmemesini sağlama görevleri nedeniyle hakları ciddi şekilde aşındıracak davalarda özellikle temel insan hakları söz konusu olduğunda daha müdahaleci bir rol benimseyecektir.³⁹

³⁶ Guide to the Human Rights Act: s. 7.

³⁷ Bugdaycay v. Home Secretary: (<https://www.lawteacher.net/cases/bugdaycay-v-home-secretary-1987.php?vref=1> Erişim: 12.10.2023)

³⁸ Craig, Paul P: "Judicial Review and Anxious Scrutiny: Foundations, Evolution and Application", Public Law Oxford Legal Studies Research Paper, S. 20, 2015, s. 60. (<https://ssrn.com/abstract=2595190> Erişim: 14.05.2024)

³⁹ Fordham, Michael: "What is Anxious Scrutiny?", Judicial Review, C.1, S.2, 1996, s. 81-87.

Temel haklarla kesişen eylemlerle ilgili yargısal denetim davalarında, titiz incelemenin şunları gerektirdiği söylenebilir; yargı denetimi özellikle titiz bir biçimde uygulanmalıdır, söz konusu işlemin hukuka uygunluğunu gösterme yükümlülüğü davalıya yüklenmelidir.⁴⁰ Titiz inceleme, Bugdaycay davası gibi yaşam hakkının tehlikede olduğu davaların ötesine geçerek örneğin, uçak gürültüsünden evinde rahatsız edilmeme hakkı da dahil olmak üzere birçok davada değerlendirme konusu yapılmıştır.⁴¹ Uygulandığı davalarda, somut olaya ilişkin değerlendirmelere bir çeşit güç veya titizlik katmaktadır. Geri gönderme ile ilgili olan ve yakın zamanda üst mahkeme tarafından verilen bir kararda⁴² da titiz incelemeye vurgu yapılmıştır. Başvurucu, 20 Mart 2023 tarihinde İlk Derece Mahkemesi tarafından verilen karara itiraz etmektedir. Söz konusu kararda hâkim, başvurucunun uluslararası koruma ve Birleşik Krallık'ta ikamet izni talebinin reddine karar vermiştir. 1 Ocak 1984 doğumlu Irak vatandaşı olan başvurucu Birleşik Krallık'a geldiği 30 Nisan 2004 günü sığınma başvurusunda bulunmuş, ilerleyen yıllarda bir dizi başvuru daha yaparak talebini yinelemiştir.⁴³ Başvurucu PUK (Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği) ile amcası arasında bir kan davası olduğu gerekçesiyle Irak'a dönme korkusu taşıdığını iddia etmiştir. Başvurucu üst mahkemeye yaptığı itirazında ayrıca Irak'ta kendisine yedek CSID (Irak Kimlik Kartı) temin etmesine yardımcı olabilecek ailesinin olmadığını söylemiştir. Üst mahkeme, Başvuranın Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ile Iraklı milisler tarafından kontrol edilen hükümet bölgeleri arasındaki herhangi bir iç sınırdan geçmesi gerekmeyeceği, gerekli kimlik belgesini temin etmesini engelleyen herhangi bir durumun olmadığı gerekçesiyle ilk derece mahkemesinin kararını yerinde bulmuştur. Mahkemeye göre yargıç, tüm delilleri titiz bir inceleme ile değerlendirmiştir. İtiraz başvurusunda bulunanın değerlendirmelerin güvenilirliğini reddetmesi, kanıtların titiz bir şekilde incelenmediği anlamına gelmemektedir.

⁴⁰ Fordham, Michael/Mare, Thomas: "Anxious Scrutiny, the Principle of Legality and the Human Rights Act", *Judicial Review*, C.1, S.5, 2000, s. 40-51.

⁴¹ Craig'e göre anxious scrutiny başvurana ilişkin lehte olabilecek her faktörün uygun bir şekilde dikkate alındığını göstermesi gerektiğini gösteren özel bir anlam kazanmıştır.

⁴² Khabat Tofiq Hamaali v. Secretary of State for the Home Department, BN. UI/2023/002921, KT. 22.10.2023.

⁴³ Başvuruları reddedilmiş ve bu kararlara karşı yaptığı itirazlardan da bir sonuç alamamıştır. 2008 ile 2015 yılları arasında bir dizi yeni başvuru yapılmış ancak bunlar temyiz hakkı olmaksızın reddedilmiştir. 11 Eylül 2018 tarihinde yapılan yeni başvuru 7 Kasım 2018 tarihinde bir temyiz hakkıyla reddedilmiş, ancak itiraz edenin temyizi İlk Derece Mahkemesi hâkimi tarafından 13 Eylül 2019 tarihinde reddedilmiştir. 4 Ekim 2021 tarihinde yapılan diğer başvurular, 12 Nisan 2022 tarihinde reddedilmiş ve bu başvurular, hâkim tarafından incelenmiştir.

Titiz inceleme, genel hukuktaki yeterli gerekçe gösterme yükümlülüğüne benzemektedir. Mahkemenin yetkiliden gerekçe açısından daha fazlasını talep etmesine olanak tanır. Smith davasında titiz inceleme şu şekilde formüle edilmiştir: İnsan haklarına yapılan müdahalenin ciddiyeti ne kadar fazla ise mahkeme kararın makul olduğuna ikna olabilmek için o kadar fazla gerekçe isteyecektir.⁴⁴ Titiz inceleme ile mahkemeler insan haklarına ilişkin karar vermeden önce kamu makamlarının belirli olguları dikkate almalarını ister ve böylelikle kamunun takdir marjını daraltır.⁴⁵ Lord Carnwath'a göre titiz inceleme, kararda başvuru sahibinin lehine olabilecek her unsurun dikkate alındığını gösterme ihtiyacıdır.⁴⁶

Yasanın yürürlüğe girmesinden evvel yerel mahkemelerin insan haklarına ilişkin incelemelerini Wednesbury ilkesini temel alarak yaptıkları çeşitli dava örneklerinde görülmektedir.⁴⁷ İlke, 1948 yılında görülen Wendesbury davasında kullanılan ölçütlere dayanmaktadır.⁴⁸ Sonraki yıllarda mahkemeler önlerine gelen davalara ilişkin değerlendirmelerinde ilkeyi açıkça ortaya koymuşlardır. Savunma Bakanlığı v. Smith davası özel hayata saygı hakkına ilişkindir. Gey ve lezbiyenlerin silahlı kuvvetlerde görev yapmasının yasaklanması ile ilgili olan davada Wednesbury ilkesi ortaya koyulmuştur. İngiliz idare hukukunda çokça kullanılan Wednesbury ilkesinde idari işlemin hukuka uygun olup olmadığının sorgusu şu cümle üzerinden yapılır: Eylem/işlem o kadar mantıksız ki, hiçbir makul makam bu şekilde davranmaz. Lord Diplock ise ilkeyi şu şekilde formüle etmiştir: “Karar mantığa veya kabul edilen ahlaki standartlara aykırılığı bakımından o kadar çirkindir ki aklını soruna uygulayan hiçbir mantıklı kişi bu sonuca varamaz.”⁴⁹ Davaya konu olan yasak, siyasi politikanın izlemeye çalıştığı hedefe (etkili bir askeri gücün sağlanması) atıfta bulunularak getirilmiştir. Mahkeme, politikanın “makul” olmadığını gösterecek kadar gerekçeden yoksun olmadığını söylemiştir. Smith davası daha sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin önüne gelmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, başvuranın şikâyetinin yerel mahkemeler tarafından değerlendirildiği varsayılsa

⁴⁴ Ramsden, Micheal: “Anxious Scrutiny in Hong Kong Administrative Law: Origins, Adaptations, and Techniques”, *Asian Journal of Comparative Law*, 2024, s. 4.

⁴⁵ Ramsden: s. 5.

⁴⁶ Ramsden: s. 5.

⁴⁷ Elliott, Mark: “Scrutiny of Executive Decisions Under the Human Rights Act 1998 Exactly How Anxious” *Judicial Review*, C.3, S.6, s. 168.

⁴⁸ *Associated Provincial Picture Houses Ltd. v. Wednesbury Corporation*, BN. 1948 1KB 223, KT. 10.10.1947.

⁴⁹ *Council of Civil Service Unions v. Minister for the Civil Service*, B.N. 374 (HL), p. 414.

dahi Savunma Bakanlığı'nın politikasının makul bulunamayacağı eşiğin çok yüksek olduğunu söylemiştir. Wednesbury ilkesi ile başvuranın hakkına yapılan müdahalenin acil bir toplumsal ihtiyaca cevap verip vermediği veya izlenen ulusal güvenlik ve kamu düzeni amaçlarıyla orantılı olup olmadığı değerlendirilmesi etkili bir şekilde yapılamamaktadır.⁵⁰ Birleşik Krallık mahkemeleri tarafından uygulanan Wednesbury ilkesinin insan haklarını korumak için yeterli olmadığına karar verilmiştir.

Lordlar Kamarası'nda görülen Simms davasında, her ikisi de cinayetten hüküm giymiş olan davacılar, masumiyetlerini kanıtlamak için gazetecilere röportaj vermek istemişler ancak gazetecilerin mahkumları ziyaret etmelerine genel yasak getiren İçişleri Bakanlığı kararı nedeniyle bunu yapamamışlardır. Simms davasında, orantılılık ilkesine atıfta bulunularak İçişleri Bakanlığı kararı değerlendirilmiştir. Smith davasında tercih edilen Wednesbury ilkesi burada uygulanmamıştır. Mahkumların ifade özgürlüğüne yönelik herhangi bir müdahale ancak kısıtlamanın acil bir sosyal ihtiyaca hizmet ettiğini gösterebildiği ölçüde hukuka uygun olacaktır. Simms davasında mahkumlarla görüşmenin tamamen yasaklanması, ifade özgürlüğüne demokratik bir toplumda gerekli olandan daha fazla kısıtlama getirdiği için yani orantısız olduğu için hukuka aykırı bulunmuştur. Simms davasındaki değerlendirmelere göre karar vericinin, müdahalenin acil bir sosyal ihtiyaca hizmet ettiği ve hakkı gerekenden daha fazla kısıtlamadığı için gerekli olduğu konusunda mahkemeyi ikna etmesi gerekir.⁵¹

Lord Sedley'e göre Yasanın gerçekleştirdiği temel değişikliklerden biri davalarda Wednesbury ilkesiyle gelen "makullük" ölçütünün artık uygulanmamasıdır. Ona göre mahkemelerin temel hakların söz konusu olduğu davalarda orantılılığı kabul etmesi Yasa sayesinde.⁵² B v. Secretary of State for the Home Department davası İnsan Hakları Yasasının yürürlüğe girdiği ilk yıllarda mahkeme önüne gelmiştir. İtalyan vatandaşı olan davacı, yaklaşık 40 yıldır Birleşik Krallık'ta yaşamaktadır.⁵³ Kızına cinsel tacizde bulunduğu gerekçesiyle hüküm giymiştir. Hükümün icrasının ardından İçişleri Bakanlığı kendisini sınır dışı etmeye karar vermiştir. Göçmenlik itiraz mahkemesi de bu kararı onamıştır. Hüküm temyiz edildiğinde temyiz mahkemesi önündeki temel soru kararın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. maddesi ile tutarlı olup

⁵⁰ Smith and Grady v. The United Kingdom, B.N. 33985/96, K.T. 27.09.1999, p. 138.

⁵¹ Regina v. Secretary of State for the Home Department Ex Parte Simms (A.P.) Secretary of State for the Home Department Ex Parte O'Brien, KT. 8.07.1999.

⁵² Sedley, Stephen: "The Rocks or the Open Sea: Where is the Human Rights Act Heading?", Journal of Law and Society, S.32, 2005, s. 9.

⁵³ Regina v. Secretary of State for the Home Department and another (Respondents) ex parte IH (FC), KT. 13.11.2003.

olmadığı olmuştur. Mahkemenin burada üç aşamalı testi uyguladığı görülmektedir. Lord Sedley, ciddi suçların 1971 Göçmenlik Yasasının 3. maddesinin 5. fıkrası uyarınca sınır dışı edilmeyi uygun hale getirdiğini söylemiştir. Bu anlamda İçişleri Bakanlığının sınır dışı kararı “yasallık” şartını taşımaktadır. İçişleri Bakanlığının verdiği karar acil bir sosyal ihtiyaç gereğidir. Zira hükümlünün suçunun ciddiyeti onun Birleşik Krallık’ta bulunmasını kamu politikasına ve kamu yararına aykırı hale getirmektedir. Son olarak Sedley, sınır dışı edilmenin orantısız bir uygulama teşkil edip etmeyeceğine dair şu soruyu sormuştur: Karar hoşgörülü bir toplumda meşru amaca ulaşmak için gerekenden daha ileri gidiyor mu? Lord Sedley, sınır dışı etmenin gerekenden daha ileri gittiği sonucuna varmıştır. Zira kişi neredeyse tüm hayatını Birleşik Krallık’ta geçirmiş olup, sınır dışı edilmesi sürgün anlamına gelmektedir. Sınır dışı etme kararı artık Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ışığında okunmalıdır. Mahkemenin içtihadına göre özel ve aile hayatına saygı hakkının kısıtlanması söz konusu olduğunda bu müdahale orantılı olmalıdır. Sözleşme hakları karar vericilerin yasal yetkileri üzerinde zımnî sınırlamalar oluşturur. İçişleri Bakanlığının kendisine yasayla verilmiş olan sınır dışı etme yetkisi sınırsız değildir.⁵⁴

İnsan Hakları Yasasının insan haklarını koruma konusunda kritik bir yasal düzenleme olduğu kabul edilmektedir. Fordham, Yasanın Birleşik Krallık hukuk sistemi içinde insan haklarını koruma için tek kaynak veya mekanizma olmadığı vurgusunu yapmaktadır. Ortak hukuk dinamik yapısı ile İnsan Hakları Yasası ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesince belirlenen çerçeveden daha geniş bir biçimde hakları tanıyabilir ve koruyabilir. Ona göre organik büyümenin ışığa ihtiyacı vardır ve Yasanın gölgesi hakların korunması bağlamında ortak hukukun ilerici gelişimini engelleyebilir.⁵⁵ Elbette İnsan Hakları Yasası, insan haklarını koruma konusunda netlik ve yasal bir temel sağlamıştır. Fakat ortak hukukun geniş hukuk perspektifinden uzaklaşmaması gerekmektedir.⁵⁶

İnsan Hakları Yasasından evvel, ortak hukuk çerçevesinde insan haklarının korunması için geliştirilen birbirini tamamlayan iki temel ilke bulunmaktadır.⁵⁷ İlki titiz inceleme ilkesidir. 1990’lara gelindiğinde, Mahkemeler, hak ihlallerine karşı bu koruma ilkesini benimsemeye başlamıştır. İnsan haklarına yapılan müdahale ne kadar ciddi ise inceleme o kadar titiz

⁵⁴ Sedley: s. 12.

⁵⁵ Fordham, Micheal: “Common Law Rights”, *Judicial Review*, C.1, S.16, 2011, s. 14.

⁵⁶ Fordham: s. 16; Friedman, Danny: “A Common Law of Human Rights: History, Humanity and Dignity” *European Human Rights Law Review*, S.4, 2016.

⁵⁷ Fordham, s. 14.; Lord Sumption Gives the Administrative Law Bar Association Annual Lecture *Anxious Scrutiny*: (<https://www.supremecourt.uk/docs/speech-141104.pdf> Erişim: 10.12.2023)

olacaktır. Ortak hukuk tarafından geliştirilen ilkelerden bir diğeri ise Yasallıktır.⁵⁸ Yasallık kamu güçlerinin temel hakları ihlal edecek şekilde kullanılmasına karşı koruma sağlar, içsel bir engelleme niteliğindedir.⁵⁹ Yasallık ilkesi, temel ortak hukuk standardı olan *ultra vires*'ten türemiştir. İngiliz mahkemeleri bu ilkeyi hak ihlallerine karşı korunmanın bir yolu olarak benimsemişlerdir ve ilke şu şekilde ifade edilmektedir: Haklar, somut bir yasal düzenleme veya ana mevzuatta özel olarak fesih yetkisi veren düzenlemeler dışında kamu makamları tarafından feshedilemez. Bu noktada örnek olarak *Witham* davası verilebilir. İnsan Hakları Yasasının yürürlüğe girmesinden evvel görülen davada, *John Witham*, Lord Chancellor'un 1996 tarihli Yüksek Mahkeme Harçları (Değişiklik) Emri'ni yürürlüğe koyma kararı hakkında, adli inceleme başvurusunda bulunmuştur. Başvuran, gelir desteği alan davacıları mahkeme harcı ödemekten muaf tutan parlamento hükümlerini yürürlükten kaldıran Emrin (3. maddesi), düşük gelirli kişilerin mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiğini söylemiştir. Mahkeme, parlamenter egemenlik doktrinine vurgu yapmıştır. Kararda, Lord Chancellor'un parlamento tarafından kendisine verilen yetkinin ötesine geçtiği, düşük gelirli kişilerin harç ödemek zorunda bırakılmasının parlamento hükmünün değiştirilmesi anlamına geleceği söylenmiştir. Mahkemeye göre, *ultra vires*, hiç kimsenin hukukun üstünde olmamasını sağlamaktır, hukukun üstünlüğünün doğrudan uygulanmasıdır.⁶⁰

Birleşik Krallık'ta anayasa hukuku, geleneksel hukuk/conventional law ile örf ve âdet hukuku/customary law arasında diyalog ve entegrasyon süreci kamu hukukunda yer edinmiştir.⁶¹ Kanun yapımında insan haklarına uygunluk karnesi vardır.⁶² İnsan hakları, makul karar verme değerlendirmesinin temelini oluşturan ahlaki varsayımları oluşturur. İnsan Hakları Yasasının etkisi, bu ortak hukuk evrimine daha fazla organizasyon kazandırmak ve aynı zamanda iç hukuk ile uluslararası hukuk arasındaki diyalogu zorunlu kılmaktır.⁶³ Mevcut durumda ortak hukuk ile İnsan Hakları Yasası insan haklarını korumak için farklılıkları

⁵⁸ Fordham: s. 14.

⁵⁹ *R v Secretary of State for the Home Department v. Simms*, B.N. 2/AC/115 /, p. 132C.

⁶⁰ *R v. Lord Chancellor (ex Parte Witham)*, KT. 05.03.1997. ([http://www.keithetherington.co.uk/downloads/files/\[1998\]-Q.B.-575.pdf](http://www.keithetherington.co.uk/downloads/files/[1998]-Q.B.-575.pdf) Erişim: 14.05.2024)

⁶¹ Friedman: s. 392.

⁶² *R. v. Secretary of State for Home Department v. Simms*, p. 131E.

⁶³ Friedman: s. 386.

olan ve birbirini tamamlayan sistemler olarak yan yana durmaktadır.⁶⁴ Elliot bu iki sistemde hakların nasıl korunduğunun da göz önünde bulundurmak gerektiğini söylemektedir. Yasa, bir dizi koruma biçimi sunar. Yasaya göre mevzuat mümkün olduğunca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile tutarlı bir şekilde yorumlanmalıdır. Tutarlı yorumlamanın imkânsız olduğu durumlarda mahkemelerin uyumsuzluk tespitinde bulunma imkanları vardır. Ortak hukukta uyumsuzluk tespiti mevcut değildir. Ortak hukuk ile İnsan Hakları Yasası sistemi arasındaki diğer önemli fark, ikincisinin Birleşik Krallık'ın uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerini de içermesidir. Buna karşılık ortak hukuk sisteminde parlamentonun egemen olduğu yönündeki ortodoks görüş sorgulanmadığı müddetçe parlamentonun yapabileceklerine sınırlama getirilmeyecektir.⁶⁵

Miller'e göre İnsan Hakları Yasasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinden iktibas edilmesi yasa için meşruiyet sağlamıştır. Ona göre Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sistemi prestijlidir.⁶⁶ Uluslararası insan hakları hukuku çok güçlü bir meşruiyete sahiptir. İnsan hakları hukuku, yalnızca yerleşik usullere göre kabul ve ilan edilmesinin rasyonel otoritesi nedeniyle değil aynı zamanda insan hakları veya hukukun üstünlüğü bakımından "iyi" durumda olan ülkeler tarafından benimsenen, onaylanabilir hukuk ağının parçası olduğu için de meşrudur. Bir anlamda, uluslararası insan hakları hukuku, bir zamanlar doğal hukukta bulunabilecek meşruiyeti sağlar.⁶⁷

Kanaatimizce Yasanın getirdiği koruma biçiminin kuvvetli olduğunun kabul edilmesi gerekir. Birleşik Krallık örneğinde bu iki sistemin -İnsan Hakları Yasası/Sözleşme ve ortak hukuk- birbirini tamamladığı gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İnsan Hakları Yasası için kuvvetli bir temel oluşturmuş, meşruiyet sağlamıştır fakat ortak hukukun sürekli değişen ve gelişen dinamik yapısı da önemlidir. Dolayısıyla bu iki hukuk birbiriyle uyumlu bir şekilde var olmalıdır.

⁶⁴ Elliot, Mark: The Common Law and the European Convention on Human Rights: Do We Need Both? (<https://publiclawforeveryone.com/2022/02/11/the-common-law-and-the-european-convention-on-human-rights-do-we-need-both/>) Erişim: 06.05.2024)

⁶⁵ Elliot: The Common Law....

⁶⁶ Miller, Jonathan: "A Typology of Legal Transplants: Using Sociology, Legal History and Argentine Examples to Explain the Transplant Process", The American Journal of Comparative Law, S.51, 2003, s. 867.

⁶⁷ Amos: s. 396; Miller: s. 867 vd.

1.5. Yasaya Göre Mağdur Sifatını Haiz Olanlar ve Kamunun Sorumluluğu

İnsan Hakları Yasasına göre sadece Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alan haklardan birinin ihlalden mağdur olan kişiler dava açabilir.⁶⁸ Şikâyet edilen eylem ya da karar kişiyi etkilediyse ya da etkileme ihtimali varsa kişi mağdur sıfatını haizdir.⁶⁹ Yasa, eylem yahut kararın kişiyi etkileme ihtimalinin kişiye mağdur sıfatını kazandırdığını kabul ettiği için doğrudan ve dolaylı mağdurun yanında potansiyel mağdurun da dava ehliyeti olduğunu kabul etmiş olmaktadır.⁷⁰

İnsan Hakları Yasasındaki mağdur tanımı tartışmalara konu olmuştur. Bu tartışmanın nedeni, Yasanın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından kullanılan mağdur tanımını kabul etmesidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine göre Sözleşme veya protokollerde tanınan hakların ihlal edilmesinden dolayı mağdur olduğunu öne süren gerçek kişiler, hükümet dışı kuruluş veya kişi grupları Mahkemeye başvuramaz.⁷¹ Oysa İngiliz yargısında mağdur olmayan ve olmayacak olan kuruluşların da mahkemelere başvurabileceği anlamına gelen “sufficient interest” (yeterli menfaat) ilkesi vardır.⁷² Böylece kuruluşlar, varoluş

⁶⁸ Human Rights Act: m. 7(1).

⁶⁹ Guide to Human Rights Act: s. 8.

⁷⁰ Potansiyel mağdur, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ile geliştirilmiş bir kavramdır. Sözleşme ile korunan bir hakkın gerçek bir ihlal tehdidiyle karşı karşıya kalma olasılığı, belirli koşullarda kişiye mağdur sıfatını kazandırabilecektir. Örneğin bir kanuni düzenleme yahut değişiklik başvurusunun önceden mevcut bir hakkını ortadan kaldırıyorsa ya da kişinin hak kaybına uğramasını öngörüyorsaydı dava açmak için idari işlem tesisini veya ceza tatbikatının başlamasını ya da mahkumiyetin ortaya çıkmasını beklemek gerekmez. Doğan: s. 368; Salihpaşaoğlu: s. 64.

⁷¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nde görülen iklim değişikliği davasında Mahkeme, derneğin mağdur sıfatı ile (belirli koşulların yerine getirilmesi halinde) dava açabileceğini söylemiştir. Karar ile Mahkemenin, İngiliz yargısında kullanılan yeterli menfaat ilkesine yaklaştığı söylenebilir. “Bir derneğin, üyeleri ya da etkilenen bireyler adına hareket etme hakkı, adına dava açılan kişilerin kendilerinin bireyler için öngörülen mağdur statüsü gerekliliklerini karşılaması gibi ayrı bir koşula tabi değildir. Mevcut davanın koşullarında, Mahkeme, başvuran derneğin ilgili kriterleri yerine getirdiğini ve bu davada üyeleri adına hareket etmek için gerekli konuma sahip olduğunu tespit etmiştir.” Climate Change Verein Klimasenioren Schweiz and Others v. Switzerland, BN. 53600/20, KT. 09.04.2024.

⁷² “Önümüzdeki duruşmada sözlü sunumların konusu olmamasına rağmen, ortaya çıkan ilk usul meselesi, temyiz başvurusunda bulunanların bu davaları açmaya yetkili olup olmadıklarıdır. Yargısal denetim başvurularında, İnsan Hakları Yasasının 7. maddesi uyarınca yapılan başvurulara kıyasla, davaya taraf olma farklıdır. İlkinde başvuranın

amaçlarına ilişkin kararlara itiraz etmek için mahkemelere başvurabilmektedir. Yeterli menfaat ilkesinin mahkemelerce kullanılmaması kendileri hak ihlaline uğramamış olan fakat kamu yararı güden davacıları kapsam dışında bırakmaktadır.⁷³ Zira insan hakkı ihlali ile ilgili uyuşmazlığa bakacak olan mahkemeler sadece doğrudan/dolaylı mağdurdan yahut potansiyel mağdurdan gelen başvuruları kabul edeceklerdir. İnsan Hakları Yasasında mağdurun daha sınırlayıcı bir test ile tespit edilmesinin çeşitli olumsuz sonuçları olduğu kabul edilmelidir. Örneğin, sığınmacı hakları ile ilgilenen bir kuruluş tüm sığınmacıları etkileyecek hükümet politikasına itiraz etmek istemesi halinde İnsan Hakları Yasası kapsamında dava açamayacaktır.⁷⁴ 2022 yılında görülen R (Reprieve) v. Prime Minister davasında mahkeme, kamu yararına dava açma hakkını doğuracak bir karar verilemeyeceğini söylemiştir çünkü bu Strazburg içtihadına uygun değildir.⁷⁵ 2019 yılında görülen R (Adath Yisroel Burial Society) v. North London Senior Coroner davasında da Ortodoks Yahudilerin defin işlemleri ile ilgilenen derneğin mağdur sıfatını haiz olmadığı mahkemece belirtilmiştir.⁷⁶

Yasanın 6. maddesi “Kamu Otoritesinin Eylemleri” başlığını taşımaktadır. Maddenin ilk fıkrasına göre kamu otoriteleri, Sözleşme haklarıyla çelişecek şekilde hareket edemezler. Maddenin ikinci fıkrası durumun istisnalarını düzenler. Kamu otoritesinin eylemi birincil mevzuat tarafından zorunlu kılınmış olup bu mevzuat Sözleşme haklarıyla uyumlu bir şekilde yorumlanamıyorsa kamu otoritesi bu mevzuatı uygulamak için hareket ederken

başvurunun ilgili olduğu konuyla ilgili yeterli bir menfaatinin olup olmadığı irdelenir. (Bakınız: 1981 tarihli Yüksek Mahkemeler Kanunu’nun 31(3)(a) maddesi) İkincisinde davacının Sözleşme hakları ihlalinin mağduru olup olmadığı veya olup olmayacağına bakılır. İnsan Hakları Yasası kapsamındaki yargılamaların adli inceleme başvurusu yoluyla yapılması halinde, başvurunun hukuka aykırı eylemle ilgili olarak ancak bu eylemin mağduru olması halinde yeterli bir menfaati olduğu kabul edilir. Yeterli menfaat daha geniş bir mağdur tanımı ortaya koyar çünkü ikincisi bir bireyin kişisel olarak ve doğrudan etkilenmesini gerektirirken, ilki bunu gerektirmez.” R (Dolan and others) v. SSHSC and Another, BN. C1/2020/1117, KT. 1.12.2020. p. 30.

⁷³ Feldman: s. 98; Garnham, Neil: “Sufficient Victim? Standing And The Human Rights Act 1998”, *Judicial Review*, C.1, S.4, 1999, s. 39-42.

⁷⁴ Cooper, Jonathan: “The Human Rights Act 1998”, *Amicus Curiae*, S. 15, 1999, s. 10; Feldman, David: “The Human Rights Act 1998 and Constitutional Principles”, *Legal Studies*, C.2, S.19, 1999, s. 197.

⁷⁵ R (Reprieve) v. Prime Minister: (<https://www.landmarkchambers.co.uk/news-and-cases/implications-for-the-uk-of-the-new-standing-test-for-human-rights-and-climate-change-verein-klimasenioren-schweiz-and-others-v-switzerland-app-no-53600-20-and-related-applications> Erişim: 13.05.2024)

⁷⁶ R (Adath Yisroel Burial Society) v. North London Senior Coroner, BN. CO/372/2028, KT. 27.04.2018, p. 7.

ilk fıkra uygulanmaz. Maddeye göre kamu otoritesi; mahkemeleri, tribunalleri⁷⁷ ve kamu işlevlerini yerine getiren kişileri kapsar. Parlamento ve parlamentodaki işlemlerle ilgili kişiler kamu otoritesi tanımının dışındadır. Bir eylemin doğası özel ise bu eylem kamu otoritesi eylemi olarak kabul edilmez. Maddenin son fıkrasına göre “eylem” hem eylemleri hem de eylemsizlik durumlarını içerir ancak parlamento ya yasa önerisi sunmamayı ya da birincil mevzuat veya düzeltici kararname çıkarmamayı içermez.⁷⁸

Klasik anlamda kamu otoriteleri, hükümet veya kamu işlevi yürüten kurumlardır. Bunların yanı sıra kamusal görevleri yerine getiren özel şirketler, özel cezaevlerini işleten organizasyonlar da kamu görevi üstlendikleri için İnsan Hakları Yasası kapsamında “kamu otoriteleri” olarak kabul edilmektedir.⁷⁹ Bazı kurumlar karmaşık fonksiyonlara sahiptir. Örneğin, bazı konut birlikleri ile su, gaz ve elektrik şirketleri gibi özelleştirilmiş hizmet sağlayıcıları, İnsan Hakları Yasası kapsamında kamusal sayılacak fonksiyonlara sahiptir. Bu tür bir kuruluş Yasa haklarını ihlal etmişse mağdur sıfatını haiz olan bireyler, bu kuruluşlar aleyhine insan hakkı ihlaline ilişkin dava açabilir. Queen’s Bench Division’da⁸⁰ görülen bir davada, davacıyı yerel çiftçi pazarında tezgâh açmaktan menetme yetkisine sahip olan bir şirket kamu otoritesi olarak kabul edilmiştir.⁸¹ Başka bir dava, vakıf tarafından işletilen bakımevinin yine aynı vakıf tarafından kapatılmasına ilişkindir. İtiraz mahkemesi tarafından yapılan incelemede; özel bir kurumun kiralama eylemi yoluyla kamu otoritesine ait kamu görevini yerine getirmesi, normalde özel olan eylemi otomatik olarak kamusal eyleme dönüştürmeyeceği değerlendirilmiştir. Kurumun kamu otoritesi olmadığı sonucuna varılmıştır.⁸² Başka bir davada Lordlar Kamarası tarafından kilise konseyinin kamu otoritesi olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışılmıştır. Davaya ilişkin değerlendirmelerde kilisenin merkezi hükümetle özel bağları bulunmasına karşın İngiltere kilisesinin esasen dini bir kuruluş olduğu söylenmiştir. Her ne kadar kilisenin bazı kurumları devlete ait olarak

⁷⁷ Tribunal, belirli sorunlarla ilgilenmek üzere atanan özel bir mahkeme veya komitedir. Tribunals: (<https://www.judiciary.uk/courts-and-tribunals/tribunals/#:~:text=The%20tribunals%20are%20specialist%20courts,appeals%20challenging%20some%20tribunal%20decisions.> Erişim: 15.05.2024)

⁷⁸ Human Rights Act: Act of Public Authorities, m. 6.

⁷⁹ Guide to Human Rights Act: s. 8.

⁸⁰ King’s Bench Division of the High Court: (<https://www.gov.uk/courts-tribunals/kings-bench-division-of-the-high-court> Erişim: 23.02.2024)

⁸¹ R v. Hampshire Farmers Market Ltd, ex p Beer, BN. CO/756/2002, KT. 25.10.2002. (<https://vlex.co.uk/vid/r-beer-v-hampshire-793395253> Erişim: 16.02.2024)

⁸² R (Heather) v. Leonard Cheshire Foundation, BT. C/2001/1813/A KT. 21.03.2002, p. 18.

nitelendirilebilecek işlevleri yerine getirirse de kilisenin özel bir kuruluş olduğu mahkemece değerlendirilmiştir. Kilise okulları ve evlilik törenlerinin yürütülmesi bunun iki önemli örneği denilmiştir. Kilise konseyleri “kamu kuruluşu” olarak nitelendirilmemiştir.⁸³

1.6. İnsan Hakkına İlişkin Davalarda Süre

Bir kişi, Yasadan kaynaklanan insan hakkının kamu otoritesi tarafından ihlal edildiğini iddia ediyor ise iddia edilen eylemin/işlemin gerçekleştiği tarihten başlayarak bir yıl içinde dava açmalıdır. Mahkeme, tüm koşulları göz önünde bulundurarak hakkaniyete uygun bulunduğu daha uzun sürelerde davanın açılmasını kabul edebilecektir.⁸⁴ Bu durum mahkemenin takdirindedir. Ancak kimi zaman daha katı bir süre sınırı da öngörülmüş olabilecektir. Örneğin, eğer başvuru, yargısal incelemeye (judicial review) ilişkinse dava üç ay içinde açılmalıdır.⁸⁵ Zaman bakımından uygulama anlamında, yasanın yürürlüğe girdiği tarih olan 2 Ekim 2000 tarihi önemlidir. Rehberde, Yasanın yürürlüğe girme tarihinden önce vuku bulmuş ve gerçekleşmiş eylemlere/tasarruflara ilişkin ihlal iddialarına Yasanın uygulanabilirliği hakkında tavsiye alınması önerilmektedir.⁸⁶

1.7. İnsan Hakkı Davalarının Açılacağı Mahkemeler ve Kararların Niteliği

1998 İnsan Hakları Yasasının yürürlüğe girmesiyle Birleşik Krallık mahkemelerinde insan hakkı ihlallerine ilişkin davalar açılmaya başlanmıştır. Mahkemeler, mevzuatın Yasada bulunan haklarla uyumlu bir şekilde yorumlanmasının mümkün olup olmadığına bakar. Mevzuat Yasa ile uyumlu bir şekilde yorumlanabiliyorsa fakat somut olayda insan hakkı ihlali var ise mahkeme kamu otoritesinin yaptığı müdahaleyi incelemeye başlayacaktır.

İnsan Hakları Yasası kapsamında dava açan bir kişi, davanın konusuna bağlı olarak davayı belirli mahkemelerde açabilmektedir. Yasanın uygulamasına ilişkin rehberde dava konusu ile bağlantılı olarak davanın açılacağı mahkemelere

⁸³ House of Lords, Opinions of the Lords of Appeal for Judgment in the Cause Parochial Church Council of the Parish of Aston Cantlow and Wilmcote with Billesley, Warwickshire (Appellants) v. Wallbank and Another (Respondents): (<https://publications.parliament.uk/pa/ld200203/ldjudgmt/jd030626/aston-1.htm> Erişim: 13.05.2024)

⁸⁴ Human Rights Act: Proceedings, m. 7(5).

⁸⁵ Guide to Human Rights Act: s. 9.

⁸⁶ Guide to Human Rights Act: s. 9.

ilişkin örnekler verilmiştir.⁸⁷ Buna göre iş hukukuyla ilgili bir konuda insan hakkı ihlali söz konusu ise dava itiraz mahkemesinde (appeal tribunal)⁸⁸ açılacaktır. Eğer ihlal sözleşmeden kaynaklanıyorsa ya da bir hukuka aykırılık iddiası var ise (örneğin yaralanma, haksız tutuklama, haksız hapis gibi), dava Yüksek Mahkeme (High Court),⁸⁹ İlçe Mahkemesi (Country Court),⁹⁰ Şerif Mahkemesi (Sheriff Court)⁹¹ ya da İskoçya Yüksek Mahkemesi'nde⁹² açılır. Eğer bir kamu otoritesinin idari işleminin insan hakkı ihlaline sebebiyet verdiği düşünülüyorsa ihlale ilişkin dava Yüksek Mahkeme'de açılmalıdır. Mahkeme, kamu otoritesinin eylemi veya ihmali ile ilgili bir insan hakkı meselesini değerlendirirken, ilgili yasayı çok dikkatlice inceleyerek, kamusal otoritenin konuyla ilgili başkaca seçeneğe sahip olup olmadığını detaylıca araştıracaktır. Mahkeme mevzuatın Yasa hakları ile uyumlu şekilde yorumlanmasının mümkün olduğunu, kamu otoritesinin ise bunun aksine hareket ettiğini yani bir insan hakkını ihlal ettiğini tespit ederse aşağıdaki kararlardan birini verebilir:⁹³

Yasaklama Kararı: Mahkeme, kamu otoritesine belirli eylemleri durdurmasını veya insan hakkı ihlalinin düzeltmek için belirli adımları atması gerektiğini söyleyebilir.

⁸⁷ Guide to Human Right Act: s. 9.

⁸⁸ Örneğin dava Employment Appeal Tribunal'da açılabilir. Dava örnekleri için bakınız: (<https://www.gov.uk/employment-appeal-tribunal-decisions/mrs-kristie-higgs-v-1-farmors-school-2-archbishops-council-of-the-church-of-england-2023-eat-89-eat-89> Erişim:13.05.2024); Birleşik Krallık yargı sisteminin şeması için bakınız: (<https://www.judiciary.uk/structure-of-courts-and-tribunals-system/> Erişim: 13.05.2024)

⁸⁹ Yüksek Mahkeme, Birleşik Krallık'taki en yüksek üçüncü mahkemedir. Mahkeme, medeni davalarla alt mahkemelerde alınan kararların temyizleriyle ilgilenir. Yüksek Mahkeme davaları genellikle tek bir yargıç tarafından görülür. High Court: (<https://www.judiciary.uk/courts-and-tribunals/high-court/> Erişim: 27.01.2024)

⁹⁰ İlçe Mahkemesi, medeni hukuk davaları ile ilgilenir. İlçe Mahkemesi, genellikle küçük çaplı davaları ele alır, hızlı ve daha az maliyetli bir yargı süreci sunar. Country Court: (<https://www.judiciary.uk/courts-and-tribunals/county-court/> Erişim: 27.01.2024)

⁹¹ Dava Yüksek Mahkemeye gidecek kadar ciddi değilse, Şerif Mahkemelerinde ele alınmaktadır. Sheriff Court: (<https://www.scotcourts.gov.uk/the-courts/sheriff-court> Erişim: 16.05.2024)

⁹² İskoçya Yüksek Mahkemesi, Yüksek Adliye Mahkemesi ve Oturum Mahkemesi/Court of Session'dan oluşur.

Scottish Courts and Tribunals: (<https://www.scotcourts.gov.uk/the-courts/supreme-courts/about-the-court-of-session> Erişim: 09.12.2023)

⁹³ Guide to Human Rights Act: s. 8.

Hukuka aykırı kararın bozulması: Mahkeme suç isnadı bulunan sanığın serbest bırakılması veya mahkûmiyet kararının bozulmasına karar verilebilir.

Tazminat: Bireylerin insan hakkı ihlali nedeniyle zarar veya kayba uğradığı durumlarda, mahkeme tazminat kararı vermeye yetkilidir. İnsan Hakları Yasasının 8. maddesinin 4. fıkrasına göre mahkemeler tazminata ilişkin değerlendirmede Sözleşmenin 41. maddesini⁹⁴ ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin uyguladığı prensipleri dikkate almalıdır.⁹⁵

Rehberine göre, her mahkemede insan hakkı ihlaline ilişkin dava açmak mümkün değildir.⁹⁶ Örneğin, haksız işten çıkarma davasıyla ilgili olarak iş mahkemesi, işten çıkarmanın iş hukukuna uygun olup olmadığını inceleyecek ve bu hususta bir karara varacaktır. Mahkeme, tazminat, haksız bir şekilde işten çıkarılan kişinin tekrar işe alınması yahut işe iade edilmesini emretme gibi çeşitli kararlar verebilir. Bu bağlamda, iş mahkemesi, kamu otoritesinin işlemi/eylemi sebebiyle insan hakkının ihlal edildiğine hükmetmeye yetkili değildir. Bu tür bir karar için, İlçe Mahkemesi veya Yüksek Mahkeme'ye başvurmak gerekir.

İnsan Hakları Yasası kapsamında tazminat verilip verilmeyeceğini (ve eğer verilecekse ne kadar verileceğini) değerlendirirken mahkemeler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından uygulanan prensiplere dikkat etmektedir. Bu prensiplere dikkat eden yerel mahkeme, bir engelli kadın ve onun bakıcısına yerel otoritenin konut sağlamaması nedeniyle Yasa kapsamında £10,000 tazminat verilmesini yeterli bulmamıştır. Hâkim, özellikle İnsan Hakları Yasasının temel politikasına saygıyı azaltacak tavrın uygun olmadığını vurgulamıştır.⁹⁷

İnsan Hakları Yasasının tazminata ilişkin hükümleri tartışılmıştır. Yasaya göre Birleşik Krallık mahkemeleri tazminat kararlarını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 41. maddesi uyarınca kabul edilen ilkeleri dikkate alarak verecektir.⁹⁸ Yapılan değerlendirmelerde uluslararası mahkemenin koyduğu

⁹⁴ Adil tazmin eğer Mahkeme bu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeciler Taraf'ın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırıyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: (https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur Erişim: 16.02.2024)

⁹⁵ Judicial Remedies: (<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42/section/8> Erişim: 16.02.2024)

⁹⁶ Guide to Human Rights Act: s. 10.

⁹⁷ Guide to Human Rights Act: s. 10.

⁹⁸ Human Rights Act: m. 8; The Law Commission and the Scottish Law Commission, Damages Under the Human Rights Act: (<https://www.scotlawcom.gov.uk/files/3012/7989/6877/rep180.pdf> Erişim: 13.05.2024)

tazminat ölçütlerinin dikkate alınmasının doğru olmadığı söylenmiştir.⁹⁹ Yasanın uygulanmaya başlandığı yıllarda görülen R (Bernard) v. Enfield LBC22 davasında mahkeme , Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen tazminat kararlarının Avrupa'daki farklı yaşam standartları ve maliyetlerinin dikkate alınması gerekliliği nedeniyle uygulanmasının zor olduğu belirtmiştir.¹⁰⁰ Cooper da Yasanın uygulandığı ilk yıllarda yazdığı makalede Yasayı bu hususta eleştirmiştir çünkü Birleşik Krallık'ta tazminata hükmedilmesine ilişkin ortak hukuk ilkeleri vardır. Birleşik Krallık mahkemelerinin insan hakkı davalarında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 41. maddesini dikkate alma zorunluluğu, karışıklığa ve belirsizliğe neden olabilecek gereksiz bir engeldir. Sözleşmenin 41. maddesinin sınırlarının farkında olan avukatlar, insan hakkına ilişkin tazminat taleplerini doğrudan Yasa ile talep etmek yerine, Yasanın koyduğu sınırlamaya tabi olmayacak şekilde dolaylı olarak talep etmeyi tercih edecektir.¹⁰¹

Birleşik Krallık mahkemelerinin tazminat meselesine ilişkin klasik yaklaşımına bakıldığında amacın ihlal edilen hakkın önemini teyit etmek değil davacıyı belirli bir ihlal için tazmin etmek olduğu görülmektedir. Öyle ki tazminat verildiğinde, bu tazminat, davacının ihlalden önceki konumuna geri döndürülmesinin amaçlandığı ortak hukukta tazminat ilkesi olarak kullanılan restitutio in integrum ilkesi dikkate alınır.¹⁰² Fakat mahkemelerin yaklaşımının zamanla değişime uğradığı görülmektedir. İnsan Hakları Yasasının yürürlüğe girdiği ilk yıllarda verilen kararlardan birinde tazminat miktarının Sözleşmeye saygıyı zedeleyecek kadar düşük olmaması gerektiği belirtilmiştir ancak daha sonra mahkemeler tazminat miktarının gelecekte Sözleşme haklarına uyulmasını teşvik edecek şekilde belirlenmesine gerek olmadığını belirtmişlerdir.¹⁰³ Mahkemelerin bazı kararlarında kamu yararının, tazminatın kamu otoritesinin görevlerini yerine getirmesini engelleyecek kadar yüksek olmamasını sağlamak olduğu şeklinde yorumlar yaptığı görülmektedir. Büyük tazminatların maliyeti kamunun diğer ihtiyaçları için mevcut kaynakları tüketecektir.¹⁰⁴ Temyiz

⁹⁹ Clayton, Richard: Damage Limitation: The Courts and Human Rights Act Damages: (<https://www.Claytoncomments.Com/Wp-Content/Uploads/2020/10/DAMAGE-LIMITATION-THE-COURTS-AND-HUMAN-RIGHTS-ACT-DAMAGES-CLAYTON-COMMENTS.Pdf> Erişim: 13.05.2024)

¹⁰⁰ Clayton: s. 7.

¹⁰¹ Cooper: s. 10.

¹⁰² Philpott, Juliet: "Damages Under the United Kingdom's Human Rights Act 1998 and the New Zealand Bill of Rights Act 1990", New Zealand Journal of Public and International Law, C.2, S.5., 2007, s. 217.

¹⁰³ R (KB) v. Mental Health Review Tribunal, BN. 2363/2001, KT. 13.02.2003.

¹⁰⁴ Philpott: s. 217.

Mahkemesi; mahkemeler tazminata hükmederken, bireysel mağdur için adil olanı göz önünde bulundurmalıdır fakat bunun yanı sıra kamu hizmetinin finanse edilmeye devam edilmesinde çıkarı olan kamuoyu için adil olanı da göz önünde bulundurmalıdır yorumunu yapmıştır. Kamu otoritelerini Sözleşme yükümlülükleriyle tutarlı şekilde çalışmaya teşvik etmek önemlidir. Lord Woolf, tazminatın hesaplanmasına ilişkin ilkelerin, tazminatların kamu hazinesinden ödendiği gerçeğini dikkate alarak geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁰⁵ Ona göre kamu kurumlarının dipsiz bir cüzdana sahip olduğunun düşünülebileceği günler artık geride kalmıştır.¹⁰⁶

Yasa ile insan haklarına ilişkin ihlal iddialarının salt mahkemeler kanalı ile incelenmesi de Yasanın kusuru olarak görülmüştür. Yasa ile bir “insan hakları komisyonu” öngörülmemesi eksikliklerdir. Yasa görüşmeleri sırasında İnsan Hakları Komisyonu kurulmasına ilişkin bir tartışma yapılmış fakat bu teklif hükümet tarafından reddedilmiştir.¹⁰⁷ Oysa böyle bir komisyonun varlığı Birleşik Krallık'ta insan haklarının kurumsallaşmasını sağlayacak, hakların hayata geçirilmesinde ciddi rol oynayabilecektir. İnsan Hakları Komisyonu özellikle Kuzey İrlanda'da insan haklarının korunmasının yeterliliğini denetleyebilecektir. Yasa böyle bir komisyonu öngörmediği için uygulayıcı sadece mahkemelerdir. Komisyonun varlığı halinde yasanın etkili bir şekilde uygulanmasını denetleme sorumluluğu Komisyonunda olacaktır. Komisyon, kamunun tüm iş ve eylemleri açısından Yasayı benimsemesini sağlayabilecek, hükümlerin en iyi şekilde uygulanması bağlamında önemli pozisyon alabilecektir. Komisyonun yokluğu yasa açısından temel bir eksikliklerdir.¹⁰⁸

1.8. Uyumsuzluk Tespiti /Declaration of Incompatibility

Sözleşme haklarının ihlali alt mevzuatın (yönetmelikler veya emirler gibi) uygulanmasından kaynaklanıyorsa mahkeme alt mevzuatı iptal edebilir veya uygulamamaya karar verebilir.¹⁰⁹ Eğer ihlal parlamentoda kabul edilen bir kanunun uygulanmasından kaynaklanıyorsa durum farklı olacaktır. Mahkemenin bu kanunu Sözleşme haklarıyla uyumlu bir şekilde yorumlaması mümkün olmayabilir. Eğer böyle bir durum söz konusu olur ise İnsan Hakları Yasası,

¹⁰⁵ Carol, Harlow: “Damages and Human Rights”, New Zealand Law Review, S.3, 2004, s. 446.

¹⁰⁶ Philpott: s. 217; Anufrieva v Southwark London Borough Council, BN. A2/2002/2709, KT. 16. 10.2003, p. 36.

¹⁰⁷ Mcgoldrick, Dominic: “The United Kingdom's Human Rights Act 1998 in Theory And Practice” The International and Comparative Law Quarterly. C.4, S.50, 2011, s. 906.

¹⁰⁸ Cooper: s. 9.

¹⁰⁹ Guide to Human Rights Act: s. 7.

belirli mahkemelere, bu yasaların Sözleşme haklarıyla uyumsuzluğunu gerekçe göstererek uyumsuzluk tespiti yapma olanağı tanımaktadır.¹¹⁰

İskoçya Yüksek Mahkemesi veya İskoçya Adalet Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, Temyiz Mahkemesi, Privy Konseyi,¹¹¹ Askeri Temyiz Mahkemesi, İngiltere, Galler ve Kuzey İrlanda'da Yüksek Mahkeme veya Temyiz Mahkemesi ve Koruma Mahkemesi uyumsuzluk tespiti yapabilir.¹¹² Bu tür bir tespit yürürlükteki hükmün geçerliliğini etkilemeyecektir. Kamu otoritesi mevzuatı uygularken hukuka aykırı hareket etmiş olmayacaktır. Bu tespit sonrası ilgili Bakan yeni mevzuatın oluşturulması için parlamentoya “düzeltici emir” verecektir. Düzeltici emir mahkemeler tarafından uygulanan bir kanunun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile uyumlu olmadığı ilan edildiği durumlarda, bu kanunun 1998 İnsan Hakları Yasası ile uyumlu hale getirilmesi için verilen bir tekliftir. İlgili Bakan düzeltici emir için resmi olarak bir teklif sunar. Parlamentonun teklifi değerlendirmek için 60 günü vardır. İnsan Hakları Ortak Komitesi (milletvekilleri ve parti temsilcilerinden oluşan bir komite) de teklifi inceler. Bu emrin kanun haline gelmesi için 120 gün içinde her iki Meclis tarafından onaylanması gerekir.¹¹³

Mahkemenin uyumsuzluk tespiti meselesini değerlendirdiği süre içinde Kraliyetin mahkeme tüzüğüne uygun olarak davaya müdahil olma hakkı vardır. Böyle bir durumda bir Kraliyet Bakanı, İskoç yürütme organının bir üyesi, bir Kuzey İrlanda temsilcisi, mahkeme tüzüğü uyarınca bildirimde bulunarak davaya müdahil olabilir. Söz konusu dava ceza yargılamasına ilişkinse davaya taraf olan kişi -İskoçya dışında- yargılamada yapılan uyumsuzluk tespitine itiraz edebilir.¹¹⁴

Parlamentoya Kanun teklifi hazırlamakla sorumlu Bakan, teklifin Sözleşme haklarıyla uyumlu olup olmadığını belirtmek zorundadır. Böylece

¹¹⁰ Human Rights Futures Project, Declaration of Incompatibility under the Human Rights Act 1998: (<https://www.lse.ac.uk/sociology/assets/documents/human-rights/HRF5-incompatibilityHRA.pdf> Erişim: 10.05.2024) Nisan 2013 tarihine kadarki uyumsuzluk tespiti tablosu bu kaynakta verilmiştir.

¹¹¹ Hükümet işleri üzerinde çalışan departmanlar arası anlaşmaya varılmasını sağlayan mekanizmadır.

(<https://privycouncil.independent.gov.uk/#:~:text=The%20Privy%20Council%20is%20the,rather%20than%20as%20Departmental%20Ministers>. Erişim: 9.12.2023).

¹¹² Human Rights Act: m. 4.

¹¹³ Remedial Order: (<https://www.parliament.uk/site-information/glossary/remedial-orders/#:~:text=A%20remedial%20order%20is%20an,European%20Convention%20on%20Human%20Rights>. Erişim: 23.02.2024)

¹¹⁴ Human Rights Act: m. 5.

hükümet teklif parlamentoda tartışılmadan önce, teklifi İnsan Hakları Yasasına uygun bir hale getirebilecektir. Kanun teklifleri yasama sürecinde, İnsan Hakları Ortak Komitesi tarafından da incelenir ve bu komite, teklifi Sözleşmeyle uyumlu hale getirmek için önerilerde bulunabilir.¹¹⁵

Uyumsuzluk tespiti, İnsan Hakları Yasasının sorunlu taraflarından biri olarak görülmektedir. parlamento egemenliği ilkesinin İngiliz anayasa hukukundaki önemini yansıması olarak mahkemelerin bir parlamento yasasını Sözleşme haklarıyla bağdaşmaz bularak iptal etmesi veya herhangi bir şekilde geçersiz kılması mümkün değildir.¹¹⁶ Mahkemelerin yapabildiği tek şey, hakkında karar verilen hükmün geçerliliğini, devam eden işleyişini/uygulanmasını etkilemeyen ve kararın verildiği davanın taraflarını bağlamayan bir uyumsuzluk tespitinde bulunmaktır.¹¹⁷ Buna ek olarak bir de ilgili Bakan, uyumsuzluğu ortadan kaldırmak için gerekli gördüğü mevzuat değişikliklerinin yapılması için parlamentoya düzeltici emir sunabilecektir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi uyumsuzluk tespitinin etkili bir hukuk yolu olmadığını söylemiştir.¹¹⁸ Zira yapılan tespit, yargılamanın tarafları için bağlayıcı değildir.¹¹⁹ Bu sebeple uyumsuzluk tespiti etkili bir hukuk yolu değildir. Uyumsuzluk tespiti, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 35. maddesi uyarınca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurulmadan önce tüketilmesi gereken bir iç hukuk yolu değildir. Bu nedenle, iç hukuktaki tek gerçekçi çözüm yolunun uyumsuzluk tespiti olduğu durumlarda, başvuranın şikayetini öncelikle iç hukukta dile getirmesine gerek yoktur. İnsan Hakları Yasası bünyesinde bulunan bu problem yasanın temel amaçlarından biri olan hakların eve getirilmesi amacına zarar vermekte ve Birleşik Krallık aleyhine kabul edilen başvuruların sayısını arttırmaktadır.¹²⁰ İnsan Hakları Yasasının Birleşik Krallık'ta ikonik bir statüye ulaşmamasının bir nedeninin de bu işleyiş mekanizması olabileceği

¹¹⁵ Guide to Human Rights Act: s. 11.

¹¹⁶ Regina v. Director of Public Prosecutions Ex Parte Kebeline and Others (On Appeal From a Divisional Court of the Queens Bench Division: (<https://publications.parliament.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd991028/kabel-1.htm> Erişim: 10.05.2024) “Dikkatle ve incelikte hazırlanmış olan 1998 tarihli İnsan Hakları Yasası'nın parlamento egemenliği ilkesini koruduğu çok açıktır. Madde 3(1) uyarınca yorum yoluyla önlenebilen bir uyumsuzluk durumunda, mahkemeler mevzuatı iptal edemez. Mahkeme sadece bir uyumsuzluk tespitinde bulunabilir.”

¹¹⁷ Singh, Rabinder: “The Declaration of Incompatibility”, Judicial Review, C.4, S.7, s. 237.

¹¹⁸ Burden and Burden v. The United Kingdom, BN. 13378/05, KT. 12.12.2006, p. 37.

¹¹⁹ Neenan, Caroline: “Is Declaration of Incompatibility an Effective Remedy”, Judicial Review, C.4. S.5, 2000, s. 250.

¹²⁰ Amos: Problems with the..., s. 893.

düşünülmüştür. İkonik denilebilecek Amerikan Haklar Bildirisi ve Güney Afrika Haklar Bildirgesi'nin her ikisi de ilgili yargı organlarına, bu bildirelerde yer alan haklarla bağdaşmayan mevzuatı iptal etme yetkisi vermektedir. Fakat İnsan Hakları Yasasının, Birleşik Krallık yargıçlarının da aynı şeyi yapmasına izin verecek şekilde değiştirilmesi, yargıya böyle bir yetkinin verilmesi, pek çok kişi tarafından Birleşik Krallık'ın klasik anayasal düzeninin temelini oluşturan parlamenter egemenlik doktrinine aykırı görülecektir.¹²¹

1.9. Yasaya Bir İtiraz: Birleşik Krallık Haklar Bildirgesi Teklifi

Birleşik Krallık'ta, uzun ömürlü ve meşruiyetini kabul ettirmiş bir ulusal insan hakları sistemini oluşturmanın, uluslararası hukuk sisteminden ulusal sisteme basit biçimde yapılan yasa naklinden daha fazlasını gerektirdiği yönünde eleştiriler bulunmaktadır.¹²² Öyle ki yasal nakil ile ilgili çalışmalarda anayasa hukukunun nakil için uygun bir alan olmadığı, yapılan iktibasların halk tarafından kabul görmeyeceği de söylenmektedir.¹²³ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinden iktibas edilen 1998 İnsan Hakları Yasasının Birleşik Krallık halkı tarafından tamamen reddedildiğini söylemek mümkün değildir. Yasadan bireyler faydalanmaktadır. 2011 yılında İnsan hakları örgütü Liberty tarafından yapılan araştırmada katılımcıların yüzde 93'ü Britanya'da hak ve özgürlükleri koruyan bir yasanın varlığının önemli olduğunu söylemiştir.¹²⁴ Yasa Birleşik Krallık'ta bireysel hakların korunmasını önemli ölçüde geliştirmiş ve etkisi toplumun her kesiminde hissedilmiştir. Uluslararası insan hakları hukuku önemli bir meşruiyete sahiptir. Ancak Birleşik Krallık örneğine bakıldığında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin meşruiyeti, İnsan Hakları Yasası için otomatik bir meşruiyet kaynağı değildir. Toplumun uluslararası insan hakları denetim organlarına kendi ulusal kurumlarından daha fazla güvendiği örneğin Arjantin gibi bir ülkenin aksine, Birleşik Krallık'ta, uluslararası kurumlara ve Avrupa kurumlarına duyulan güvensizlik devam etmektedir.¹²⁵ 2005 yılında Büyük

¹²¹ King, Jeff: Parliament's Role Following Declarations of Incompatibility under the Human Rights Act, Parliaments and Human Rights içinde, ed. Hooper, H and Hunt, M, Yowell, P, Hart Publishing, Londra, 2015, s. 11.

¹²² Amos: Transplanting Human Rights..., s. 386.

¹²³ Bknz: Rosenkrantz, Carlos F: "Against Borrowings and other Nonauth Foreign Law", International Journal of Constitutional Law, S.1, 2003, s. 269-295.

¹²⁴ Liberty: "Liberty's Written Evidence to the Joint Committee on Human Rights Inquiry into 20 years of the Human Rights Act", (<https://www.libertyhumanrights.org.uk/wp-content/uploads/2021/04/Libertys-Written-Evidence-to-the-Joint-Committee-on-Human-Rights-Inquiry-into-20-years-of-the-Human-Rights-Act.pdf>, Erişim: 11.05.2024)

¹²⁵ Amos: Transplanting Human Rights..., s. 400.

Britanya genelinde yapılan, 1965 yetişkinle görüşülen bir çalışmada kamuoyunun insan hakları ve İnsan Hakları Yasası konusundaki farkındalığının yüksek olduğu ancak yasanın ne olduğu ve ne işe yaradığının yeterince anlaşılmadığı ortaya koyulmuştur.¹²⁶ 2009 yılında Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu tarafından yaptırılan insan haklarına ilişkin ankette, katılanların yüzde 50'si İnsan Hakları Yasası hakkında pek bir şey bilmediklerini; yüzde 16'sı Yasayı duyduklarını ancak hakkında hiçbir şey bilmediklerini; yüzde 4'ü ise Yasayı hiç duymadıklarını ifade etmiştir.¹²⁷

Birleşik Krallık'ta 2010 genel seçimlerinden sonra hükümet, Muhafazakâr ve Liberal Demokrat Partiden oluşan koalisyon tarafından kurulmuştur. Bu koalisyon İnsan Hakları Yasasının geleceği açısından bir tartışma ortaya çıkarmıştır. Zira Muhafazakâr Parti seçim manifestosunda İnsan Hakları Yasasının ilga edileceğini yerine ise Birleşik Krallık Haklar Bildirgesinin geleceğini söylemiştir. Liberal Demokrat Parti ise seçim manifestosunda İnsan Hakları Yasasının korunacağını, herkesin Yasa karşısında aynı korumaya sahip olmasını sağlayacaklarını belirtmiştir.¹²⁸ Seçim sonrasında ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alan hakların Birleşik Krallık hukukunda yer almaya devam etmesini sağlayan ve özgürlükleri koruyan bir Birleşik Krallık Haklar Bildirgesi'nin (UK Bill of Rights) oluşturulmasını araştırmakla görevli komisyon kurulmuştur.¹²⁹ Müzakereleri sırasında Komisyon iki istişare belgesi hazırlamıştır. İstişareler sırasında çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Her iki istişarede de yaklaşık 970 katılımcıya Birleşik Krallık Haklar Bildirgesine ihtiyaç olup olmadığı sorusu sorulmuştur. Bu soruya yanıt verenlerin yaklaşık 440'ı (yüzde 45) Birleşik Krallık Haklar Bildirgesine karşı çıkmış; 270'i (yüzde 28) Haklar Bildirgesini savunmuş ya da şartlı olarak desteklediğini ifade etmiş; 260'ı (yüzde 27) ise kararsız kalmış, Birleşik Krallık Haklar Bildirgesinin avantajlarını/dezavantajlarını tartışmış ancak böyle bir bildirgenin lehinde ya da aleyhinde bir karara varamamıştır. Yapılan istişarelerde, "Birleşik Krallık Haklar

¹²⁶ Ipsos Mori: A Quantitative Survey of Public Awareness and Attitudes towards Human Rights, the HRA and Its Underlying Principles, Institute for Public Policy Research, Londra, 2005.

¹²⁷ Equality And Human Rights Commission, Human Rights Inquiry: Report of the Equality and Human Rights Commission: 2009, s. 91. (https://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/hri_report.pdf Erişim: 10.05.2024)

¹²⁸ Conor, Gearty: Uk Election and the Human Right Act, 2010, s. 1 vd. (https://www.sciencespo.fr/cei/sites/sciencespo.fr.cei/files/art_cg.pdf Erişim: 10.05.2024)

¹²⁹ Mcquigg, Ronagh J.A.: "The Human Rights Act 1998 Future Prospects", Statute Law Review, C.2, S. 35, C, 2014 s. 120 vd.

Bildirgesi, İnsan Hakları Yasasının yerini mi almalı yoksa onun yanında mı yer almalıdır?” diye sorulmuştur. 170 katılımcı bu soruyu yanıtlamıştır. Soruya yanıt verenlerin 90’ı Birleşik Krallık Haklar Bildirgesinin İnsan Hakları Yasasının yanında yer alması gerektiğini, 60’ı Birleşik Krallık Haklar Bildirgesinin İnsan Hakları Yasasının yerini alması gerektiğini söylemiştir. 20 katılımcı ise kararsız bir tutum sergilemiştir. Birleşik Krallık Haklar Bildirgesine karşı çıkanların çoğunluğu, Birleşik Krallık’ın İnsan Hakları Yasası şeklinde zaten bir haklar bildirgesine sahip olduğu gerekçesiyle bunu söylemiştir.¹³⁰ Komisyon nihai raporunu 18 Aralık 2012 tarihinde sunmuştur.

Komisyonun istişareleri sonrası altı ana sonuç ortaya konmuştur. Sonuçlara bakıldığında fikir birliğine varılamadığı görülmektedir. Bu sonuçlar şunlardır:

“1. İnsan Hakları Yasası değişmeden kalmalı ve şu anda olduğu gibi işlemeye devam etmelidir.

2. İnsan Hakları Yasası değişmeden kalmalı ve şu anda olduğu gibi işlemeye devam etmeli ancak Kuzey İrlanda için bir Haklar Bildirgesi ile desteklenmelidir.

3. İnsan Hakları Yasası değişmeden kalmalı ve şu anda olduğu gibi işlemeye devam etmelidir ancak deklaratif bir haklar bildirgesi ile desteklenmelidir.

4. İnsan Hakları Yasası aşağıdakilerden herhangi birini içerecek şekilde değiştirilmelidir:

a. Mevcut hakların terminolojisi ve ifadeleri değiştirilmeli.

b. Niteleyici/sınırlayıcı/dengeleyici maddeler eklenmeli.

c. Belirli sorumluluklar eklenmeli.

d. Mahkemelerin yorumlama görevi değiştirilmeli.

e. Uygulama ve diğer hükümler değiştirilmeli.

5. İnsan Hakları Yasası yürürlükten kaldırılmalı ve yerine yeni bir Birleşik Krallık Haklar Bildirgesi getirilmelidir.

¹³⁰ Commission on a Bill of Rights: A Uk Bill of Rights? The Choice Before Us, 2012, s. 24 vd. (<https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20130206021312/http://www.justice.gov.uk/about/cbr/> Erişim: 10.05.2024)

- a. İnsan Hakları Yasasındaki Sözleşme hakları yeniden ifade edilmeli ve/veya değiştirilmiş bir dil benimsemelidir.
- b. Sözleşme hakları yeniden düzenlenmeli ve yeni haklar eklenmelidir.
- c. Sözleşme hakları yeniden düzenlenmelidir.
- d. Uygulama ve ilgili konularda yeni hükümler eklenmelidir.
- e. Kuzey İrlanda, İskoçya, Galler ve Birleşik Krallık için ayrı bölümler konulmalıdır.

6. İnsan Hakları Yasası yürürlükten kaldırılmalı ve yeni bir yasa çıkarılmalıdır, Haklar Bildirgesi anayasal nitelikte bir parça olarak yasalaşmalıdır.”¹³¹

Komisyon raporunda İnsan Hakları Yasasının kamuoyu tarafından anlaşılmadığı ve sahiplenilmediği fikrinin de yer aldığı görülmektedir. Birleşik Krallık Haklar Bildirgesini destekleyen Komisyon üyeleri için böyle bir Bildirgenin Birleşik Krallık'taki ülkelerin kendine özgü tarihini ve mirasını yansıtan bir dilde yazılması arzu edilir bir durumdur. Haklar Bildirgesi lehindeki temel argüman, Birleşik Krallık Haklar Bildirgesinin yürürlükteki İnsan Hakları Yasasından çok daha yoğun bir biçimde kamuoyu tarafından sahiplenileceği gerçeğidir. Komisyonun üyeleri Shaws Barones Kennedy ve Philippe Sands bir Birleşik Krallık Haklar Bildirgesi çıkarılması gerektiği sonucuna varmak için erken olduğu görüşündedirler. Esasen var olduğu düşünülen sorun Yasanın kendisinde değil, kamuoyunun belirli kesimleri tarafından algılanış biçimindedir. Aslında, hukuki açıdan bakıldığında, Yasa etkili bir şekilde işlemektedir. İnsan Hakları Yasası Birleşik Krallık hukuk sistemi içerisinde dikkatli ve istikrarlı bir şekilde özümsemiştir.¹³² İnsan Hakları Yasasının, Amerikan Haklar Bildirisi veya Güney Afrika Haklar Bildirgesi gibi ikonik statüye ulaşmadığı doğrudur.¹³³ Ancak, Yasa'nın böyle bir statüye ulaşmasını istemek fazladır. Zira Amerika Birleşik Devletler Anayasası, 13 koloninin Büyük Britanya'dan ayrıldığını ilan eden Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin ardından hazırlanmıştır. Bu bağlamda, Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın ve içerdiği hakların büyük sembolik önem taşıması şaşırtıcı değildir. Aynı şekilde, Güney Afrika Anayasası'nda yer

¹³¹ Commission on a Bill of Rights: “Consultation Summary”, s. 6 vd.

¹³² Harvey, Colin: “Taking the Next Step? Achieving Another Bill of Rights”, European Human Rights Law Review, C.1, S.11, 2011, s. 22.

¹³³ Klug, Francesca: A Bill of Rights: What For?, Ed: Bryant, Chris, Towards a New Constitutional Settlement içinde, The Smith Institute, Londra, 2007 s. 130.

alan Haklar Bildirgesi de ırk ayrımının sona ermesinin ardından hazırlanmıştır. Güney Afrika’da meydana gelen yaygın insan hakları ihlalleri göz önüne alındığında, Güney Afrika Haklar Bildirgesi’nin ikonik bir statüye sahip olması şaşırtıcı değildir. İnsan Hakları Yasası bu örneklerden çok farklı bir bağlamda yürürlüğe girmiştir. Birleşik Krallık gibi anayasal geçmişe sahip bir ülkede bir insan hakları yasasının sembolik statü kazanmasını beklemek fazladır.¹³⁴ İnsan Hakları Yasası Tasarısının görüşülmesi sırasında hükümet grubu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesindeki haklara bağlı kalınacağını ifade etmiştir. Bu nedenle mevcut koruma düzeyinden daha azını içeren bir Birleşik Krallık Haklar Bildirgesi seçenek değildir.¹³⁵ Komisyon raporunun sonuna İnsan Hakları Yasasının temel yapısını büyük ölçüde koruyan bir yasa taslağı koyulmuştur.¹³⁶

İnsan Hakları Yasasına ilişkin tartışmanın daha sonrasında da devam ettiği görülmektedir. 2018 yılında Liberty tarafından yayınlanan raporda İnsan Hakları Yasasının bütünlüğünün korunması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Yasanın kendisinde değişiklik yapılmasının da yeni bir haklar bildirgesinin oluşturulmasının da uygun olmadığı vurgulanmıştır.¹³⁷

Hükümet tarafından oluşturulan “Bill of Rights Bill” isimli yasa taslağı 2022-2023 yasama yılında parlamentoya sunulmuştur. Yasanın başlangıç bölümüne bakıldığında ilgi çekici ifadelerin olduğu görülmektedir. Yasa taslağındaki ifadelerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sisteminden uzaklaşma isteğinin tezahürü olduğu söylenebilir. Buna göre;

“Yasa, 1998 tarihli İnsan Hakları Yasasını yürürlükten kaldırarak ve onun yerine geçerek insan haklarına ilişkin yasa reform yapar.

Bu Yasa özellikle aşağıdakileri sağlayarak Birleşik Krallık’taki mahkemeler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve parlamento arasındaki ilişkiyi netleştirir ve dengeler.

(a) Sözleşme haklarının iç hukuk açısından anlam ve etkisini belirleyecek olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi değil Yüksek Mahkemedir.

¹³⁴ Mcguicgg: s. 123.

¹³⁵ Mcguicgg: s. 131.

¹³⁶ Commission on a Bill of Rights, s. 108 vd.

¹³⁷ Liberty: “Liberty’s Written Evidence to the Joint Committee on Human Rights’ Inquiry into Factors Which may Impede Individuals from Using the UK’s Human Rights Framework Effectively” 2018. (<https://www.libertyhumanrights.org.uk/wp-content/uploads/2020/02/Libertys-Written-Evidence-to-the-Joint-Committee-on-Human-Rights-Inquiry-into-Defending-Human-Rights.pdf> Erişim: 10.05.2024)

(b) Mahkemeler artık mevzuatı mümkün olduğunca Sözleşme haklarıyla uyumlu bir şekilde okumak ve uygulamak zorunda değildir.

(c) Parlamenter demokraside, politika amaçları ve kişilerin Sözleşme hakları arasındaki dengeye ilişkin kararlar parlamento tarafından verilir. Bu ilkeye mahkemeler uyacaktır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları, hükümleri ve geçici tedbirleri,

(a) iç hukukun bir parçası değildir.

(b) Parlamantonun yasama hakkını etkilemediği teyit edilmektedir.”¹³⁸

Yasa tasarısının giriş kısmı okunduğunda 1998 İnsan Hakları Yasasından oldukça farklı bir paradigmaya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Parlamento sunulan bu yasa tasarısı 27 Haziran 2023 tarihinde geri çekilmiştir.¹³⁹

SONUÇ

1998 İnsan Hakları Yasası 2 Ekim 2000 tarihinden beri yürürlüktedir. Yasa uzun süren tartışmalar neticesinde yürürlüğe konmuştur. Yasa yürürlüğe girdiği tarihten itibaren tartışmalara konu olmuştur. Üzerinde mutabık kalınan nokta, Birleşik Krallık'ta insan haklarına ilişkin bir yasanın varlığının önemli olduğudur.

Yasa pozitif ve negatif yönleri ile sürekli tartışılmaktadır. İnsan Hakları Yasası ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sisteminin insan haklarına sağladığı yüksek koruma standardının ülke hukukunda yerleşmesi istenmiştir. Yasa ile haklar eve getirilmiştir. İnsan haklarına ilişkin davalarda kullanılan ve ortak hukuk tarafından geliştirilen ilkelerin yanına yasal düzenleme eklenmiştir. Kimi yazarlar tarafından Yasanın ortak hukuktan daha geniş haklar yelpazesi ortaya koyduğu kabul edilmektedir. İnsan Hakları Yasasına göre mevzuat, mümkün olduğunca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile tutarlı yorumlanmalıdır. Yorumlamaya getirilen bu “sınır” insan haklarının korunması bağlamında daha yüksek bir koruma standardı ortaya koymaktadır. İnsan Hakları Yasasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinden iktibas edilmesi Yasa için meşruiyet sağladığı düşünülmektedir. Zira Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sistemi prestijlidir. Bazı yazarlar ortak hukukun unutulmaması gerektiği görüşündedir.

¹³⁸ Bill of Rights Bill, Introduction: (<https://publications.parliament.uk/pa/bills/cbill/58-03/0117/220117.pdf> Erişim: 11.05.2024)

¹³⁹ Uk Parliament, Parliamentary Bills: (<https://bills.parliament.uk/bills/3227> Erişim: 29.04.2024)

Yasa, Birleşik Krallık'ta hakları koruma konusundaki tek hukuki metin değildir. Onlara göre ortak hukuk, dinamik yapısı ile İnsan Hakları Yasası ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesince belirlenen çerçeveden daha geniş bir biçimde hakları tanıyabilir ve koruyabilir. Kanaatimizce bu iki hukuk sistemi birbiriyle uyumlu bir şekilde var olmalıdır. İnsan Hakları Yasası ile getirilen sistemin insan haklarına daha yüksek bir koruma sağladığı bir gerçektir. Fakat ortak hukukun mahkemelerce sürekli geliştirildiği, dinamik bir yapısı olduğu da kabul edilmelidir. İnsan haklarının korunması bağlamında bu iki kaynak birbirini beslemelidir.

Yasa ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 16 ila 18. maddeleriyle birlikte ele alınmak üzere; 2 ila 12. maddeleri ile 14. maddesinde, Birinci Protokol'ün 1 ila 3. maddelerinde ve On Üçüncü Protokol'ün 1. maddesinde düzenlenen haklar koruma altındadır. Yasada sosyal, kültürel ve ekonomik haklara yer verilmemesi Yasanın eleştirildiği noktalardan biridir.

İnsan Haklarına ilişkin ihlal iddialarının salt mahkemeler önünde ileri sürülebilmesi hem öğretide hem de Birleşmiş Milletler raporlarında eksiklik olarak görülmüştür. Bu minvalde bir insan hakları komisyonu öngörülmesi gerekliliği dile getirilmiştir. Ortak Hukukun insan haklarına ilişkin geliştirdiği ilkeler evvelden beri Birleşik Krallık mahkemelerince kullanılmaktadır. Titiz inceleme ve makullük ilkesi bunların en bilinenleridir. Titiz inceleme ile insan haklarına yapılan müdahalenin ciddiyeti ne kadar fazla ise mahkeme kararın makul olduğuna ikna olabilmek için o kadar fazla gerekçe isteyecektir. İnsan hakkına ilişkin müdahale ne kadar ciddi ise gerekçe de o kadar tatmin edici olmalıdır. Bu ilke mahkemeler tarafından halen kullanılmaktadır. İngiliz idare hukuku tarafından kullanılan Wendesbury ilkesi, idarenin iş ve eylemlerinde mantıklı davranması olarak tanımlanmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Wendesbury ilkesini insan hakkına ilişkin davalarda kullanılmayacak bir ilke olarak görmüştür. İnsan Hakları Yasası ile mahkemeler, insan hakkı davalarında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarından faydalanmaya başlamışlardır. Bu minvalde orantılılık, demokratik toplumda gereklilik, acil toplumsal ihtiyaç gibi kavramların insan hakkı davalarında yer ettiği görülmektedir. İnsan Hakları Yasasındaki mağdur tanımı da tartışmalı bir başka noktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince kabul edilen mağdur tanımı yerine İngiliz yargısında kullanılan yeterli menfaat ilkesinin (sufficient interest) Yasaca kabul edilmesi gerektiği söylenmiştir. Yasaya göre Birleşik Krallık mahkemeleri tazminat kararlarını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 41. maddesi uyarınca kabul edilen ilkeleri dikkate alarak verecektir. Bu husus da eleştiri noktalarından biridir. Uluslararası bir mahkemenin kullandığı ölçütlerden hareketle yerel tazminat kararını belirleyemeyeceği söylenmiştir.

Yasaya göre Sözleşme haklarının ihlali alt mevzuatın uygulanmasından kaynaklanıyorsa mahkeme alt mevzuatı iptal edebilecek veya uygulamamaya karar verebilecektir. Fakat birincil mevzuatın Yasa ile uyumsuzluğu söz konusu ise durum farklı olacaktır. Böyle bir durum söz konusu ise İnsan Hakları Yasası, belirli mahkemelere, bu yasaların Sözleşme haklarıyla uyumsuzluğunu gerekçe göstererek uyumsuzluk tespiti (declaration of incompatibility) yapma olanağı tanımaktadır. Uyumsuzluk tespiti ile birincil mevzuatın Yasa ile olan uyumsuzluğunun giderilebilmesinin yegâne yolu parlamentonun yeni yasama faaliyeti yapmasıdır. Parlamento mevzuatın Yasa ile uyumsuzluğunu giderse dahi gerçekleşmiş ihlaller için bir sonuç doğurmayacaktır. Bu sebep ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi uyumsuzluk tespitinin etkili bir hukuk yolu olmadığını söylemiştir. Yasa ile insan haklarına ilişkin bir standart oluşturulması istenmesine rağmen parlamenter egemenlik ilkesinin olanca “katılığı” ile muhafaza edilmesi ilgi çekicidir. Aslına bakılırsa Yasa, parlamentonun insan haklarına aykırı yasama faaliyetinde bulunabileceğini kabul etmektedir.

İnsan Hakları Yasasına karşı kuvvetli itirazlar olmuştur. İnsan Hakları Yasasının Birleşik Krallık halkı tarafından tam olarak sahiplenilmediği, Yasanın ikonik bir statüye kavuşmadığı gerekçeleriyle yeni bir Birleşik Krallık Haklar Bildirgesi'nin (UK Bill of Rights) oluşturulması çalışmaları için komisyon kurulmuştur. Komisyon çeşitli anketler yapmıştır. Bu anketleri esas alarak istişare toplantıları düzenlemiş, nihai raporlar ortaya koymuştur. Sonuç metinleri incelendiğinde Komisyonun kat'î bir neticeye ulaşamadığı görülmektedir. Sonuç raporuna mevcut Yasaya benzer bir taslak eklenmiştir. Birleşik Krallık'ta Yasaya ilişkin tartışmaların devam ettiğini ya da edeceğini söylemek mümkündür. Yakın zamanda parlamentoya gelmiş olan, yeni bir Birleşik Krallık Haklar Bildirgesi'ne ilişkin tasarı geri çekilmiştir. Tasarının içeriğine bakıldığında İnsan Hakları Yasası ile taban tabana zıt bir bakış açısı ile hazırlandığı görülmektedir. Bu içeriğe sahip bir yasa tasarısının parlamentodan geçmesi durumda, Birleşik Krallık Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sisteminden uzaklaşacaktır. Bu neviden bir yasanın yürürlüğe konulup konulmayacağı elbette hukuk politikası ile ilgilidir. Hukuk politikası böyle bir değişime gitmez ise İnsan Hakları Yasası - revizyona uğrasa dahi- varlığını sürdürecektir.

KAYNAKÇA

Amos, Merris: “Problems with the Human Rights Act 1998 and How to Remedy Them: Is a Bill of Rights the Answer?”, *The Modern Law Review*, C.6, S.72, 2009, s. 883-908.

Amos, Merris: “Transplanting Human Rights Norms: The Case of the United Kingdom's Human Rights Act”, *Human Rights Quarterly*, S.36, 2013, s. 386-407.

Carol, Harlow: “Damages and Human Rights”, *New Zealand Law Review*, S. 3, 2004, s. 429-450.

Clayton, Richard: *Damage Limitation: The Courts and Human Rights Act Damages*: (<https://www.claytoncomments.com/wp-content/uploads/2020/10/DAMAGE-LIMITATION-THE-COURTS-AND-HUMAN-RIGHTS-ACT-DAMAGES-CLAYTON-COMMENTS.pdf> Erişim: 13.05.2024)

Conor, Gearty: *Uk Election and the Human Right Act, 2010*. (https://www.sciencespo.fr/ceci/sites/sciencespo.fr/ceci/files/art_cg.pdf Erişim:10.05.2024)

Cooper, Jonathan: “The Human Rights Act 1998”, *Amicus Curiae, Journal of the Society for Advanced Legal Studies*, S.15,1999, s. 8-12.

Craig, Paul P: “Judicial Review and Anxious Scrutiny: Foundations, Evolution and Application”, *Public Law Oxford Legal Studies Research Paper*, S. 20, 2015, s. 60-78. (<https://ssrn.com/abstract=2595190> Erişim: 14.05.2024)

Dainow, Joseph: “The Civil Law and the Common Law: Some Points of Comparison”, *The American Journal of Comparative Law*, C.3, S.15, 1966-1967, s. 419-435.

Doğan, İlyas: *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 1. Baskı, Astana Yayınları, Ankara, 2020.

Elliott, Mark: “Scrutiny of Executive Decisions Under the Human Rights Act 1998 Exactly How Anxious” *Judicial Review*, C.3, S.6, s. 166-176.

Feldman, David: “The Human Rights Act 1998 and Constitutional Principles”, *Legal Studies*, C.2, S.19, 1999, s. 197.

Fordham, Michael: “What is Anxious Scrutiny?”, *Judicial Review*, C.1, S.2, 1996, s. 81-87.

Fordham, Michael/Mare, Thomas: “Anxious Scrutiny, the Principle of Legality and the Human Rights Act”, *Judicial Review*, C.1, S.5, 2000, s. 40-51.

Fordham, Micheal: “Common Law Rights” *Judicial Review*, C.1, S.16, 2011, s. 14-21.

Friedman, Danny: “A Common Law of Human Rights: History, Humanity and Dignity”, *European Human Rights Law Review*, S.4, 2016, s. 378-398.

Garnham, Neil: “Sufficient Victim? Standing and the Human Rights Act 1998”, *Judicial Review*, C.1, S.4, 1999, s. 39-42.

Harold H. Punke, “Common Mind and Common Law, as Basic Commonwealth”, *The International Lawyer*, C.3, S.6, 1972, s. 635-641. (<https://www.jstor.org/stable/i40031049> Erişim: 05.05.2024)

Harvey, Colin: “Taking the Next Step? Achieving Another Bill of Rights”, *European Human*

High Court, s. 24-42.

Hunt, Paul: *Social Rights are Human Rights But the Uk System is Rigged*, Centre for Welfare Forum, 2017.

Ipsos Mori: *A Quantitative Survey of Public Awareness and Atitudes towards Human Rights, the HRA and Its Underlying Principles*, Institute for Public Policy Research, Londra, 2005.

King, Jeff: *Parliament’s Role Following Declarations of Incompatibility under the Human Rights Act*, *Parliaments and Human Rights* içinde, ed. Hooper/Hunt/Yowell, Hart Publishing, Londra, 2015, s. 165-192.

Klug, Francesca: “A Bill of Rights: Do We Need One or Do We Already Have One?”, *Public Law*, 2007, s. 701-717.

Klug, Francesca: *A Bill of Rights: What For?*, Ed: Bryant, Chris, *Towards a New Constitutional Settlement* içinde, The Smith Institute, Londra, 2007 s. 129-144.

Labour Party: A New Agenda for Democracy, 1993.

Mcgoldrick, Dominic: “The United Kingdom’s Human Rights Act 1998 in Theory and Practice” *The International and Comparative Law Quarterly*. C.4, S. 50, 2011, s. 901-953.

Mcquigg, Ronagh J.A.: “The Human Rights Act 1998 Future Prospects”, *Statute Law Review*, C.2, S. 35, C, 2014 s. 120-132.

Miller, Jonathan: “A Typology of Legal Transplants: Using Sociology, Legal History and Argentine Examples to Explain the Transplant Process”, *The American Journal of Comparative Law*, S.51, 2003, s. 839-885.

Neenan, Caroline: “Is Declaration of Incompatibility an Effective Remedy”, *Judicial Review*, C.4. S.5, 2000, s. 247-250.

Philpott, Juliet: “Damages Under the United Kingdom’s Human Rights Act 1998 and the New Zealand Bill of Rights Act 1990”, *New Zealand Journal of Public and International Law*, C.2, S.5., 2007, s. 211-243.

Pound, Roscoe: *The Spirit of the Common Law*, College of Law, Marshall Jones Company Publishers Frankestown, New Hampshire, 1921.

Ramsden, Micheal: “Anxious Scrutiny in Hong Kong Administrative Law: Origins, Adaptations, and Techniques”, *Asian Journal of Comparative Law*, 2024, s. 1-21.

Rosenkrantz, Carlos F: “Against Borrowings and other Nonauth Foreign Law”, *International Journal of Constitutional Law*, S.1, 2003, s. 269-295.

Salihpaşaoğlu, Yaşar: *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller*, Adalet Yayınları, Ankara, 2020.

Sedley, Stephen: “The Rocks or the Open Sea: Where is the Human Rights Act Heading?”, *Journal of Law and Society*, S.32, 2005, s. 1-17.

Singh, Rabinder: “The Declaration of Incompatibility”, *Judicial Review*, C.4, S.7, s. 237-243.

Mahkeme Kararları

Anufrieva v. Southwark London Borough Council, BN. A2/2002/2709, KT. 16. 10.2003.

Associated Provincial Picture Houses Ltd. v. Wednesbury Corporation, BN. 1948 1KB 223, KT. 10.10.1947.

Bugdaycay v. Home Secretary: (<https://www.lawteacher.net/cases/bugdaycay-v-home-secretary-1987.php?vref=1> Erişim: 12.10.2023)

Burden and Burden v. The United Kingdom, BN. 13378/05, KT. 12.12.2006.

Climate Change Verein Klimaseniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland BN. 53600/20.

Council of Civil Service Unions v. Minister for the Civil Service, B.N: 374 (HL).

East African Asians v. The United Kingdom, B.N. 4403/70, K.T. 14.12.1973.

House of Lords, Opinions of The Lords of Appeal for Judgment in the Cause Parochial Church Council of the Parish of Aston Cantlow and Wilmcote With Billesley, Warwickshire

(Appellants) v. Wallbank and Another (Respondents):
(<https://publications.parliament.uk/pa/ld200203/ldjudgmt/jd030626/aston-1.htm>)
Erişim: 16.05.2024)

Khabat Tofiq Hamaali v. Secretary of State for the Home Department, BN.
UI/2023/002921, KT. 22.10.2023.

R (Adath Yisroel Burial Society) v. North London Senior Coroner, BN.
CO/372/2028, KT. 27.04.2018.

R (Dolan and others) v. SSHSC and Another, BN. C1/2020/1117, KT. 1.12.2020.

R (Heather) v. Leonard Cheshire Foundation, BT. C/2001/1813/A KT.
21.03.2002.

R (KB) v. Mental Health Review Tribunal, BN. 2363/2001, KT. 13.02.2003.

R v. Hampshire Farmers Market Ltd, ex p Beer, BN. CO/756/2002, KT.
25.10.2002. (<https://vlex.co.uk/vid/r-beer-v-hampshire-793395253>) Erişim:
16.02.2024).

R v. Lord Chancellor (ex Parte Witham), KT. 05.03.1997.
([http://www.keithetherington.co.uk/downloads/files/\[1998\]-Q.B.-575.pdf](http://www.keithetherington.co.uk/downloads/files/[1998]-Q.B.-575.pdf))
Erişim: 14.05.2024)

R v. Secretary of State for the Home Department v. Simms, B.N. 2/AC/115.

Regina v. Director of Public Prosecutions Ex Parte Kebeline and Others (On
Appeal from a Divisional Court of the Queens Bench Division:
(<https://publications.parliament.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd991028/kabel-1.htm>)
Erişim: 10.05.2024)

Regina v. Secretary of State for the Home Department and another (Respondents)
ex parte IH

(FC), KT. 13.11.2003.

Regina v. Secretary of State for the Home Department Ex Parte Simms (A.P.)
Secretary of State for the Home Department Ex Parte O'Brien, KT. 8.07.1999.

Smith and Grady v. The United Kingdom, B.N. 33985/96, K.T. 27.09.1999.

İnternet Kaynakları

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi:
(https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur Erişim: 16.02.2024)

Bill of Rights Bill: (<https://publications.parliament.uk/pa/bills/cbill/58-03/0117/220117.pdf> Erişim: 11.05.2024)

Bill of Rights Forum, Recommendations to the Northern Ireland Human Rights Commission on a Bill of Rights for Northern Ireland: (<https://wrda.net/wp-content/uploads/2017/05/Bill-of-Rights-Forum-final-report.pdf> Erişim: 15.05.2024)

Commission on a Bill of Rights: A Uk Bill of Rights? The Choice Before Us: (<https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20130206021312/http://www.justice.gov.uk/about/cbr/> Erişim: 10.05.2024)

Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination: (<https://www.refworld.org/policy/polrec/cerd/2003/en/20689> Erişim:07.04.2024)

Conservative General Election Manifesto, 1979: (<https://www.margareththatcher.org/document/110858> Erişim: 15.05.2024)

Council of Europe, Values: (<https://www.coe.int/en/web/about-us/values> Erişim: 07.02.2024)

Country Court: (<https://www.judiciary.uk/courts-and-tribunals/county-court/> Erişim: 27.01.2024)

Declaration of Incompatibility: (<https://www.lse.ac.uk/sociology/assets/documents/human-rights/HRF5-incompatibilityHRA.pdf> Erişim: 10.05.2024)

Economic, Social and Cultural Rights in Great Britain: (<https://www.equalityhumanrights.com/economic-social-and-cultural-rights-great-britain> Erişim: 15.05.2024)

Elliot, Mark: The Common Law and the European Convention on Human Rights: Do We need Both? (<https://publiclawforeveryone.com/2022/02/11/the-common-law-and-the-european-convention-on-human-rights-do-we-need-both/> Erişim: 06.05.2024)

Employment Appeal Tribunal: (<https://www.gov.uk/employment-appeal-tribunal-decisions/mrs-kristie-higgs-v-1-farmors-school-2-archbishops-council-of-the-church-of-england-2023-eat-89-eat-89> Erişim: 13.05.2024)

Equality and Human Rights Commission, Report of the Equality and Human Rights Commission: (https://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/hri_report.pdf Erişim: 10.05.2024)

European Convention on Human Rights: (https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur Erişim: 06.03.2024)

From the Human Rights Act to a Bill of Rights?: (https://www.parliament.uk/globalassets/documents/commons/lib/research/key_issues/Key-Issues-From-the-Human-Rights-Act-to-a-Bill-of-Rights.pdf Erişim: 29.04.2024)

Guide to the Human Rights Act 1998: (<https://lx.iriss.org.uk/sites/default/files/resources/Guide%20to%20Human%20Rights%20Act.pdf> Erişim: 07.02.2024)

Human Rights Committee Concludes Review of Report of United Kingdom: (<https://www.ohchr.org/en/press-releases/2009/10/human-rights-committee-concludes-review-report-united-kingdom> Erişim: 07.05.2024)

Immigration Act 1968: (<https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/commonwealth-migration-since-1945/immigration-act-1968/#:~:text=In%201968%2C%20the%20Labour%20government,entitled%20to%20enter%20the%20country> Erişim: 06.05.2024)

Judicial Remedies: (<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42/section/8> Erişim: 16.02.2024)

King's Bench Division of the High Court: (<https://www.gov.uk/courts-tribunals/kings-bench-division-of-the-high-court> Erişim: 23.02.2024)

Liberty: "Liberty's Written Evidence to the Joint Committee on Human Rights Inquiry into 20 years of the Human Rights Act", 2018. (<https://www.libertyhumanrights.org.uk/wp-content/uploads/2021/04/Libertys-Written-Evidence-to-the-Joint-Committee-on-Human-Rights-Inquiry-into-20-years-of-the-Human-Rights-Act.pdf>, Erişim: 11.05.2024)

Lord Sumption gives the Administrative Law Bar Association Annual Lecture Anxious Scrutiny. (<https://www.supremecourt.uk/docs/speech-141104.pdf> Erişim: 10.12.2023)

Privy Council: (<https://privycouncil.independent.gov.uk/#:~:text=The%20Privy%20Council%20is%20the,rather%20than%20as%20Departmental%20Ministers.> Erişim: 9.12.2023)

R (Repreive) v. Prime Minister: (<https://www.landmarkchambers.co.uk/news-and-cases/implications-for-the-uk-of-the-new-standing-test-for-human-rights-and-climate-change-verein-klimasenioren-schweiz-and-others-v-switzerland-app-no-53600-20-and-related-applications> Erişim: 13.05.2024)

Remedial Order: (<https://www.parliament.uk/site-information/glossary/remedial-orders/#:~:text=A%20remedial%20order%20is%20an,European%20Convention%20on%20Human%20Rights.> Erişim: 23.02.2024)

Scottish Courts and Tribunals: (<https://www.scotcourts.gov.uk/the-courts/supreme-courts/about-the-court-of-session> Erişim: 09.12.2023)

Sheriff Court: (<https://www.scotcourts.gov.uk/the-courts/sheriff-court> Erişim: 16.05.2024)

The Declaration by United Nation: (<https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/preparatory-years> Erişim: 07.02.2024)

The Law Commission and the Scottish Law Commission, Damages under the Human Rights Act: (<https://www.scotlawcom.gov.uk/files/3012/7989/6877/rep180.pdf> Erişim: 13.05.2024)

Tribunals: (<https://www.judiciary.uk/courts-and-tribunals/tribunals/#:~:text=The%20tribunals%20are%20specialist%20courts,appeals%20challenging%20some%20tribunal%20decisions> Erişim: 16.05.2024)

